

I. Henrik leányának részvétele az angol trónért vívott harcokban

Jelige: I. Henrik leányának részvétele az angol trónért vívott harcokban

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés.....	2
A polgárháború korának forrásai.....	2
Historiográfiai áttekintés	5
Matilda, a császárné	9
<i>A kezdetek</i>	9
<i>A törvényes örökös</i>	11
<i>A polgárháború</i>	13
<i>A vég – és egy új kezdet</i>	15
A polgárháború – ostromok és ütközetek.....	18
<i>Várak, harcosok, fegyverek</i>	18
<i>A „zászlós csata”</i>	20
<i>A lincolni csata</i>	24
<i>Oxford ostroma</i>	29
Összegzés	33
Felhasznált irodalom és források.....	35
Melléklet.....	37

BEVEZETÉS

Matilda a XII. századi anglo-normann történelem egyik kiemelkedő alakja. A kortárs források és az utókor is így emlegeti őt: „*az Angolok Úrnője*”. I. Henrik uralkodó leánya és törvényes örököse volt, azonban soha nem foglalhatta el az angol trónt, soha nem lett Anglia királynője. Közte és férjrokona, István király között polgárháború robbant ki, mely 16 éven keresztül zajlott, változó intenzitással. A háború lezárása után végül Matilda fia került Anglia trónjára, akit II. Henrikként, a Plantagenet-dinasztia első uralkodójaként ismer a történelem.

Dolgozatomban Matilda polgárháborúban vállalt szerepét abból a szempontból vizsgáltam meg, hogy mennyire és milyen módon tudott részt vállalni a katonai döntésekben. Dolgozatom célja, hogy röviden bemutassam Matilda életét és jelentőségét, valamint hogy három példán keresztül a külföldi szakirodalom által eddig nem, vagy nem kellő alaposággal vizsgált területekre rávilágítsak.

A dolgozat szerkezetét tekintve három részből tevődik össze. Munkám első felében ismertetem a témához kapcsolódó szakirodalmat és forrásokat, a második részben pedig röviden bemutatam Matilda életét, nagy hangsúlyt fektetve a polgárháborús évekre. A harmadik részben három esemény vizsgálatán keresztül, az elért narratív források alapján kísérletet teszek arra, hogy rávilágítsak Matilda azon tevékenységére és szerepére, amely kapcsán nőként, valamilyen módon kapcsolatba került a hadügyekkel.

A *Melléklet* című fejezetbe azokat a térképeket helyeztem el, amelyek a három kiválasztott csatát, illetve ostromot mutatják be, földrajzi elhelyezkedésük szerint. Ezen kívül kortárs, illetve közel kortárs ábrázolások és tárgyi emlékek is bemutatásra kerülnek, valamint a családi kapcsolatok könnyebb átláthatósága érdekében egy genealógiai táblázatot is mellékeltem.

A POLGÁRHÁBORÚ KORÁNAK FORRÁSAI¹

A kortárs források Matilda megítélésében eltérő jelleget mutatnak. Egyetértve Chibnall véleményével² megállapíthatjuk, hogy a legellenségesebb képet a *Gesta Stephani*³ rajzolta, mely az anarchia időszakának egyik legfontosabb egykorú forrása. Azonban fokozott kritikával kell fogadnunk; a legszembetűnőbb hiányossága az, hogy nem tüntet fel dátumokat: sem az évek kezdetét és végét, sem a fontosabb ünnepeket, amely a középkori krónikák körében igen szokatlan. Erénye azonban, hogy az eseményeket nagy részletességgel és helyes sorrendben tárja olvasója elé, valamint részletes leírásokat ad a hadviselésről, konkrétan az ostromokról, rávilágítva ennek a módszernek a korban betöltött fontosságára⁴.

Chibnall továbbá fontos forrásként emeli ki *Salisbury János* feljegyzéseit, melyből megismerhetjük a Matilda és a pápai udvar között fennálló kapcsolatot, valamint említést tesz a német, az itáliai és Anjou Krónikákról, melyek pozitívabb képet festenek a császárnéről.⁵ Mindenképpen érdemes megemlítenünk a 12. századi Anglia talán legérdekesebb – de nem a legjobban hasznosítható – forrását, *Ordericus Vitalis Historia Ecclesiastica* című művét, mely egyháztörténeti vonatkozásban mutatja be a kor eseményeit.

További információkat találunk más forrásokban. Az *Angolszász Krónika*⁶ – melyből egyetlen eredeti példány sem maradt az utókorra – rövid feljegyzéseket tartalmaz a polgárháború időszakára vonatkozóan. A forrásban 1135., 1137., 1138., 1140. és 1154. évi keltezéssel találunk bejegyzéseket; előfordul, hogy egy-egy évszám alatt több év eseményei vannak ismertetve. *Huntingdoni Henrik*⁷ műve, a *Historia Anglorum* (*Az angolok története*)

¹ A dolgozatban található forrásrészletek mindegyike angolul lelhető fel a megjelölt forrásokban, a fordítás saját munkám eredménye.

² Chibnall, 1991, 3.

³ Kérdéseket vet föl a szerző kiléte: nem ismerjük sem a nevét, és azt sem tudjuk, hogy mennyire állt közvetlen kapcsolatban István királlyal, ám annyi bizonyos, hogy teljes hűséggel viseltetett uralkodója iránt. Matildát érezhetően elítéli cselekedetei miatt, ám érdekes, hogy annak elsőszülött fiát, Henriket elfogadja trónkövetelőként. (*Gesta Stephani*, Trans.: Potter, 1976, xv, xxx-xxxi.)

⁴ *The Oxford Encyclopedia of Medieval Warfare and Military Technology* (a későbbiekben: OEMWMT), 2010, 184.

⁵ Chibnall, 1991, 3.

⁶ In: *Engilsh Historical Documents*, (a későbbiekben: EHD) Vol.II., 1981. 103-104. Az *Angolszász Krónikából* azt a részt, mely magában foglalja a polgárháborúval foglalkozó részleteket 1953-ban fordította le Susie I. Tucker (Bristol Univeristy).

⁷ 'History of the English', In: *Engilsh Historical Documents*, Vol. II., 1981., valamint <http://books.google.hu/books?id=PzIIAAAAQAAJ&printsec=frontcover&hl=hu#v=onepage&q&f=false> ((2012-07-02; 18:34).

egy strukturális szempontból remekül felépített munka, azonban érdekes, hogy – ismerve a szerző társadalmi háttérét – egyházi vonatkozású információkat kevésbé közöl. Létrejöttét 1154 körülre tehetjük. Fontos forrásunk továbbá *Newburghi Vilmos*⁸ munkája, az *Angol események története*, mely 1196 körül keletkezett, latin címe: *Historia Rerum Anglicarum*, amely a korszak egyik legjelentősebb forrása; a normann hódítástól egészen az 1197. év végéig beszéli el az eseményeket. István uralkodásának körülményeiről, a polgárháború eseményeiről *Huntingdoni Henrik Historia Anglorum* című munkájából meríti tudását. *Malmesbury Vilmos*⁹ munkája, az *Anglia királyainak krónikája (Gesta Regum Anglorum)* kiemelkedően fontos, mivel a szerző kortársként élte át az eseményeket. Munkája az 1142. évnél véget ér. Ezen kívül még egy kiemelkedő művét érdemes megemlítenünk: a *Historia Novellát*, mely 1100-tól 1142-ig beszéli el az eseményeket.¹⁰

Annyi bizonyos, hogy a fent említettek közül a *Gesta Stephani* és *Malmesbury Vilmos* művei adják a legtöbb információt a polgárháború eseménytörténetéről.¹¹ Elmondhatjuk, hogy az anglo-normann krónikákra egyaránt jellemző az, hogy Matilda nevét nem szokták önmagában használni, inkább az „*I. Henrik király leánya*”, az „*Anjou grófnéja*” vagy – ami a legjellemzőbb – a „*császárné*” néven említik.

A leggazdagabb bázist a levéltári források alkotják. A Matildával kapcsolatos dokumentumokat a *Regesta Regum Anglo-Normannorum* harmadik kötetében közlik, amelyben a teljes okleveles szövegek használatát angol nyelvű regesztákkal tették könnyebbé

A szerző 1080 körül született; gyermekkorát Bolet Róbert, lincolni püspök udvarában töltötte, körülbelül harminc éves lehetett, amikor megválasztották Huntingdon főesperesének. A forrás angol fordításban 1853-ban jelent meg Londonban, *T. Forester* tollából.

⁸ Source: *The Church Historians of England*, Vol. IV., Trans.: *Joseph Stevenson*, 1861; electronic form: *Scott McLetchine*, 1999. <http://www.fordham.edu/halsall/basis/williamofnewburgh-one.asp#4> 2012-07-02; 17:11

A szerző Bridlingtonban született 1135 vagy 1136 decemberében, életét Yorkshire határain belül töltötte le. A munkát a rievaulxi ciszetreci apát, Ernald felkérésére készítette el. (*EHD*, 1981, 347-348).

⁹ *Chronicle of the Kings of England*, Trans.: *J.A. Giles*, London, 1847. Malmesburyről tudjuk, hogy Robert, Gloucester grófjának embere volt (OEMWMT, 2010, 183), történész és bencés szerzetes. Munkássága a későbbi történetírókra igen nagy hatást gyakorolt. (William of Malmesbury, In: *Medieval England. An Encyclopedia (Lara Ruffolo)*, 790-791.).

¹⁰ *EHD*, 1981, 90.

¹¹ *Holdsworth*, 1987, 77.

a kötet alkotói.¹² Ezen kívül lényeges adatokkal szolgálnak a monostorok alapítólevelei és adománylevelei is.¹³

A régészeti kutatásoknak köszönhetően az 1980-as évek elején több anarchia korabeli pénzérmét találtak, köztük Matilda által kibocsátottakat is, így azok vizsgálatára végre lehetőség nyílt – ugyanis korábban nem volt egyetlen ismert példány sem ezekből a numizmatikai leletekből.¹⁴ Ugyanakkor elmondható, hogy a Matildáról fennmaradt képi ábrázolások nagyon ritkák, csak elvétve akadnak pecsétek,¹⁵ a kortárs írott forrásokban pedig jó, ha egyáltalán találkozunk ilyennel. Egy XII. századból származó kortárs ábrázolást Matildáról Cambridgeben őriznek,¹⁶ de a későbbi évszázadokban sem keletkezett sokkal több ilyen alkotás.¹⁷

Összességében elmondhatjuk, hogy a krónikák és narratív források lapjain a harcokban részt vállaló férfiak vannak a középpontban, Matildát ebbe a háborús szerepkörbe csak ritkán helyezik. A császárné – mint az események egyik kulcsfigurája – az elbeszélő forrásokban megjelenik, tevékenységéről és szerepéről szó esik, ám annak ellenére, hogy a polgárháború legnagyobb részben az ő érdekeit szem előtt tartva robbant ki, úgy vélem, személye nem kapja meg a kellő figyelmet.

HISTORIOGRÁFIAI ÁTTEKINTÉS

A magyar szakirodalomban a polgárháború¹⁸ történetét nem ismertetik részletesen, magáról Matildáról pedig kifejezetten kevés információ lelhető fel. Bárány Attila¹⁹ munkájában tömören leírja a polgárháború eseménytörténetét, kitér a Matildát megillető

¹² *Regesta Regis Stephani ac Mathildis Imperatricis ac Gaufrid et Henrici Ducum Normannorum 1135-1154*; Ed.: H.A. Cronne & R.H.C. Davis, Oxford, At the Clarendon Press, 1986.

¹³ Chibnall, 1991, 3.

¹⁴ King, Edmund: The Anarchy of King Stephen's Reign, in: *Transactions of Royal Historical Society*, Fifth Series, Vol. 34; 1984, 148-149.

¹⁵ Lásd: Borrie, M.A.F.: A Sealed Charter of the Empress Matilda, in: *The British Museum Quarterly*, Vol. 34. No. ¾ (1970), 108 vagy Chibnall, 1991, 5. kép.

¹⁶ http://en.wikipedia.org/wiki/File:Matilda_jidnrichInem.jpg; lásd még: Chibnall, 1991, 2. kép.

¹⁷ Egy 15. századi ábrázolás Matildáról: http://en.wikipedia.org/wiki/File:Empress_Mathilda.png.

¹⁸ Mivel a magyar szakirodalomban a „polgárháború” kifejezést (amely tükörfordítása az angol 'civil war'-nak) használják a kutatók, így munkám során én is ezt követtem, habár mindenképpen meg kell jegyeznünk azt, hogy a konfliktus az angol trónért vívott harcot jelentette, melyben a társadalom felső rétegei, az anglo-normann főurak vettek részt.

¹⁹ Bárány Attila: *A normann hódítástól a Magna Cartáig. Anglia a Normannok és Plantagenetek korában (1066-1216)*, Attraktor, Máriabesnyő, 2011 (48-51).

„Angolok Úrnője” („*Lady of the English*”) titulusra, azonban inkább István király munkásságára koncentrál. Szántó György Tibor²⁰ ugyancsak röviden mutatja be a polgárháború legfőbb eseményeit – különösen nagy hangsúlyt fektetve a „zászlós csatára” –, azonban Matildát a „királynő” titulussal illeti, ami nem teljesen helyes. A későbbiekben szó lesz majd Matilda „császárnéi” elnevezésének jogosságáról, de a külföldi szakirodalomban mindenhol az „*empress*” titulust alkalmazzák, amikor Matildáról írnak. Igen röviden Sággy Marianne²¹ is megemlékezik Matildáról, valamint a polgárháborúról, néhány sorban taglalja az eseményeket.

Nyugaton²² a polgárháború történetének vizsgálata már a XVII. és a XVIII. században megkezdődött. Sir Richard Baker²³, valamint George Harbin²⁴ a császárné jelentőségét a háttérbe szorítva leginkább II. Henrik alakját emelték ki. Később, David Hume²⁵ munkájában előtérbe kerültek a jogi szempontok, valamint a hadsereg vezetésének jelentőségére is nagy hangsúlyt fektetett. Matildát megemlítette ugyan, de a császárné továbbra is háttérbe szorítva maradt.

Később – miután az okleveles forrásokat elkezdték alaposabban feldolgozni – Polwhele²⁶ munkájában rámutatott Matilda aktivitására, Bowles²⁷ pedig a császárné alapításairól gyűjtött össze információkat. Azonban M.A.E. Green²⁸, Kate Norgata²⁹ és Sir James Ramsay³⁰ továbbra sem alkottak szimpatikus képet munkáikban, akik erőszakos nőként

²⁰ Szántó, 1997, 51-52.

²¹ Sággy Marianne: Új európai dinasztiák, In: *Európa ezer éve. A középkor. I.* (Szerk.: Klaniczay Gábor), Osiris Kiadó, Budapest, 2005 (251-252).

²² A nyugati szakirodalomról Chibnall munkájából (*The Empress Matilda*, 1991, 200-206) szereztem információkat.

²³ Sir Baker, Richard: *A Chronicle of the Kings of England*, London, 1674 (49).

²⁴ Harbin George: *The Hereditary Right of the Crown of England asserted by a Gentleman*, London, 1713 (56-58).

²⁵ Hume, David: *The History of England from the Invasion of Julius Caesar to the Revolution os 1688*, London, 1786 (191-193).

²⁶ Polwhele, R.: *History of Cornwall*, Falmouth, 1803 (22-23).

²⁷ Bowles, W. L.: *Parochial History of Bremhill in the Country of Wiltshire*, London, 1828 (112-113).

²⁸ Green, M.A.E.: *Lives of the Princesses of England* (VI vols), London, 1869-75 (I. 82-90)

²⁹ Norgata, Kate: *England under the Angevin Kings* (II vols), London és New York, 1887 (268, 442-443).

³⁰ Sir Ramsay, James: *The Foundations of England* (II vols), London, 1898 (II. 403-407).

látták őt. A kor egyik legkiválóbb „fél-életrajza”, ami Matildáról keletkezett, Oscar Rössler³¹ munkája, aki a császárné német földön töltött éveinek történetét ismerteti.

Az a mű, mely új szintre helyezte az anarchia történetéről alkotott képet, J.H. Round³² nevéhez fűződik. Munkájában a numizmatikai kutatási eredmények is nagy szerepet kapnak, valamint először kerül megfogalmazásra, hogy a központi királyi hatalom a polgárháború alatt jelentősen meggyengült. Fontos megjegyeznünk, hogy ebben a műben a szerző Matilda és fia, Henrik tevékenységét is megvizsgálja az általuk birtokolt területeken.

A korabeli királyi oklevelek kiadásának kezdete Franciaországhoz köthető, majd később Angliában is megindult a források feldolgozása: a *Regesta Regum Anglo-Normannorum*³³ kötet sorozat az 1900-as évek elején jelent meg.

Meg kell jegyeznünk, hogy a dolgozatban felhasznált szakirodalmak között is csupán egyetlen munka dolgozza fel Matilda életútját monográfiaként, ez pedig Marjorie Chibnall: *The Empress Matilda*³⁴ című műve. A nemrég elhunyt professzorasszony igen részletes, az okleveles forrásokat kiválóan feldolgozó, jól áttekinthető térképeket tartalmazó könyvében Matilda alakja a többi szakirodalomhoz képest jóval tisztábban bontakozik ki. A sorokban leginkább kormányzattörténeti, de nőtörténeti szemszögből is megismerhetjük a császárnét, akinek vezető szerepét a szerző ugyan nem vitatja, de kijelenti: a korabeli Angliában nem lehetett szó arról, hogy egy nő uralkodhasson.

A felhasznált irodalomban ismét csak elszórva találunk információkat Matildáról. Davis³⁵ munkájában István király munkásságára koncentrál, de mint az uralkodó legnagyobb vetélytársára, Matildára is ráirányítja a figyelmet: egy egész fejezetet szentel a császárné pártjának és akcióinak bemutatására, valamint a monográfiában fellelhető térképekkel segíti a térbeli tájékozódást. Antonia Fraser³⁶ néhány oldalon keresztül taglalja István uralkodásának történetét. Remekül foglalja össze Matilda és a király harcának eseményeit, kitér a legfontosabb pontokra, amelyek meghatározták a polgárháború menetét.

³¹ Rössler, Oscar: *Kaiserin Mathilde und der Zeitalter der Anarchie in England* In: *Historische Studien*, 7, Berlin, 1897.

³² J.H. Round: *Geoffrey de Mandeville*, London, 1892.

³³ Oxford, Oxford University Press, 1913.

³⁴ Chibnall, 1991.

³⁵ Davis, 1990.

³⁶ Fraser, 1984.

Given-Wilson és Curties³⁷ közös munkájukban Gloucesteri Róbert életét mutatják be; nem csupán a polgárháború legismertebb eseményeit ismertetik igen nagy részletességgel, hanem rávilágítanak arra az erős kapcsolatra is, amely a császárné és féltestvére között alakult ki. A Garland sorozat két kötetében fellelhető, Matilda életét taglaló szócikkek szerzői – Charlotte Newman Goldy³⁸ és Joshep P. Huffman³⁹ – röviden, tömören mutatják be a császárné munkásságát és az életét alakító legfőbb eseményeket. Néhány szót kell ejtenünk Thomas Keefe⁴⁰ tanulmányáról, mely a *The New Cambridge Medieval History* negyedik kötetében jelent meg. Ebben mutatja be igen részletesen, a narratív forrásokra támaszkodva az Anjouk hadmozdulatait, melybe beletartozik a polgárháborúban való részvétel is.

Végül meg kell említenünk Rowley⁴¹ normannokról szóló kötetét, melyben nem csupán a háború eseménytörténetére tér ki, hanem bemutatja az anglo-normann kor katonai jellegzetességeit, és kormányzattörténeti, egyháztörténeti, társadalomtörténeti, valamint kultúrtörténeti összefoglalással egészebb képet ad a Matilda korabeli Angliáról.

A szakirodalomban a császárné polgárháborús részvételét legtöbbször úgy jellemezték, hogy igyekezett minél távolabb maradni az összecsapásoktól, mivel fogságba ejtésének veszélye nagy volt. Ha ez megtörténik, trónért folytatott küzdelme nyilvánvalóan elbukik. Azonban ez azt jelenti, hogy Matilda semmilyen módon nem szólhatott bele a hadügyek intézésébe? A továbbiakban erre keressük majd a választ.

³⁷ Given-Wilson – Curties, 1984.

³⁸ In: *Medieval England. An Encyclopedia*, 1998.

³⁹ In: *Key Figures in Medieval Europe. An Encyclopedia*, 2006.

⁴⁰ Keefe, 2004.

⁴¹ Rowley, 2008.

MATILDA, A CSÁSZÁRNÉ – ÉLETPÁLYA ÉS ESEMÉNYTÖRTÉNET

A KEZDETEK

Matilda 1102 körül született I. Henrik angol király és Matilda, Malcolm skóciai király és Margit királyné leányának gyermekeként. Gyermekkoráról nincs sok információnk.⁴² 1109 első felében V. Henrik német uralkodó követeket küldött az angol udvarba, hogy megkérje a gyermek Matilda kezét. I. Henrik elfogadta az ajánlatot.⁴³ Matilda 1110 tavaszán hagyta el otthonát; miután partra szállt a kontinensen, Liège-be utazott, ahol találkozott Henrikkal.⁴⁴ Eljegyzésükre Utrechtben, Matilda megkoronázására pedig Mainzban, 1110. július 25-én került sor. Ezután Henrik Trierbe küldte az ifjú, ekkor nyolc esztendőes menyasszonyt, hogy elsajátítsa a német nyelvet, jogot és szokásokat.⁴⁵ 1114 januárjában Worms-ban végül Henrik feleségül vette a tőle harminc évvel fiatalabb Matildát.

A későbbiekben az ifjú császárné aktív szerepet játszott férje mellett a kormányzásban. Feladatai közé tartozott a tárgyalások lebonyolítása a főnemesekkel, az egyházi vezetőkkel és a városi polgárokkal, valamint ő fogadta a pápai követeket, melynek következtében intenzív kapcsolatot épített ki a pápai kúriával. Ebben a tekintetben kitűnően fel volt készítve arra, hogy jó királyné legyen – de vélhetően többre nem,⁴⁶ vagyis arra, hogy önállóan gyakorolja a hatalmat egy királyság felett.

1117-ben csatlakozott a császárhoz Itáliába vezetett hadjáratán, ahol később – miután férjének északra kellett vonulnia a meghódított földekről – Matilda maradt birodalmi kormányzóként. 1118-ig folytatta tevékenységét, majd 1119-ben ismét csatlakozott férjéhez Lotharingiában. 1125-ben Henrikkal együtt tartózkodott Utrechtben, amikor annak korai

⁴² Angliában töltött éveiről és taníttatásáról hallgatnak a források, ellenben öccse, Vilmos neveltetéséről már többet tudunk. Miután a gyermekek megszülettek, a királyné Westminsterbe vonult, ahol mindennapjait vallásos áhítatban töltötte (*William of Malmesbury*, 1847, 453-454). Az ifjú hercegő már édesanyja udvarában kapcsolatba kerülhetett azokkal a személyekkel – például Blois-i Istvánnal, Dáviddal, a későbbi skót királlyal és Róberttel, féltestvérével – akik később igen fontos szerepet töltöttek be életében. (*Chibnall*, 1991, 5, 7, 10, 12-13, 15.).

⁴³ Matilda, empress (1102-1167) In: *Key figures in Medieval Europe: an encyclopedia* (a későbbiekben: KFME), 458. (*Joseph P. Huffman*); Matilda első felbukkanására ezután, októberben került sor a királyi tanácsban melyet egy 1109. október 17-i keltezésű egy királyi oklevél bizonyít. Ezen Matilda a tanúk között szerepel és a következő titulust tüntették fel neve mellett: *sponsa regis Romanorum* („a rómaiak királynak menyasszonya”). (*Chibnall*, 1991, 16.).

⁴⁴ *Chibnall*, 1991, 17.

⁴⁵ Matilda, empress (1102-1167) In: KFME, 458 (*Joseph P. Huffman*); németföldön folytatott tanulmányairól normann források adnak hírt (*Chibnall*, 1991, 25); megkoronázásának időpontja (*Chibnall*, 1991, 24).

⁴⁶ *Chibnall*, 1991, 50.

halála bekövetkezett (1125. május 23.). Matilda megözvegyült, és gyermektelenül⁴⁷ használta tovább a birodalmi jelvényeket.⁴⁸

Nem csupán a Száli-dinasztia küszködött trónutódlási problémákkal. 1120. november 20-án I. Henrik angol király gondosan felépített terve a jövőre nézve alapjaiban omlott össze. A *Fehér Hajó* (White Ship), az angol flotta büszkesége zátonyra futott, amikor az ifjú trónörökös, Vilmos – aki Henrik egyetlen törvényes fiúgyermeké volt – rajta utazott. A hajó elsüllyedt. Egyetlen ember élte túl a katasztrófát, a tengerpartra több napon keresztül sodorta ki a víz a holttesteket.⁴⁹ Fia halála után Henrik reménykedett egy újabb fiúörökösben második feleségétől, Louvain-i Adelizától, de az sosem született meg.

Több mint húsz gyermeke volt⁵⁰, de törvényes csupán egy maradt: Matilda. A legközelebbi férfi rokona Clito-i Vilmos volt, aki a francia király különleges rokonszenvét élvezte, azonban a férfi később felkelést robbantott ki az angol király uralma ellen; Henrik pozíciói ennek következtében 1122-re meggyengültek Normandiában.⁵¹ Az özvegy császárné – miután édesapja visszahívta őt Angliába – átadta a birodalmi jelvényeket Mainz érsekének, Adalbertnek⁵², és 1126 szeptemberében édesapjával együtt átkelt a tengeren. Tizenhat év után ismét angol földre lépett.⁵³

A német krónikákban fennmaradt kép azt sugallja, hogy az idegen környezetben eltöltött idő alatt Matilda megszerettette magát népével: irgalmas és segítőkész császárné szerepében tűnik fel, „Jó Matilda”-ként emlékeztek rá. Ezek bizonyítéku szolgálnak arra, hogy Matilda osztozott a császári méltóságban, így jelenléte nem csupán formális volt. Meg kell jegyeznünk azonban azt a fontos dolgot, hogy Matilda császárnéi státuszának törvényessége nem teljesen tisztázott, mivel ezt a titulust az ellenpápa adományozta neki Rómában, 1117 júliusában⁵⁴, így egyedül férje hivatala tudta törvényesnek elismerni státuszát.

⁴⁷ Tournai Hermann adott hírt arról, hogy Matildának született egy gyermeke, ám az még csecsemőkorában meghalt (*Chibnall*, 1991, 40)

⁴⁸ Matilda, empress (1102-1167) In: KFME, 458 (*Joseph P. Huffman*).

⁴⁹ *Given-Wilson – Curteis*, 1984, 74.

⁵⁰ *Given-Wilson – Curteis*, 1984, 60-71.

⁵¹ *Chibnall*, 1991, 38.

⁵² Matilda, empress (1102-1167) In: KFME, 458 (*Joseph P. Huffman*).

⁵³ *Chibnall*, 1991, 44.

⁵⁴ Matilda (ca. 1102-1167) In: *Medieval England. An Encyclopedia*, 497 (*Charlotte Newman Goldy*).

Ennek ellenére Matilda a későbbiekben ragaszkodott a „császárné” megnevezéshez, melyet még halála után is széles körben elismertek.⁵⁵

A TÖRVÉNYES ÖRÖKÖS

Miután Matilda hazatért, 1127 januárjában⁵⁶ Henrik eskütételre kötelezte a bárókat és az udvarában jelen levő nemeseket, valamint egyházi előkelőket, hogy halála után leányát törvényes uralkodójuknak fogadják el Angliában és Normandiában is⁵⁷. A jelen levő méltóságok azonban nem hódoltak Matilda előtt. 1128-ban és 1131-ben – miután az özvegy császárné megkötötte második házasságát – ismételten sor került az eskü letételére. Időközben újabb súly nehezedett Henrik vállára: Clito-i Vilmost elismerték Flandria grófjának, melynek következtében az angol király pozíciói Normandiában veszélybe kerültek.⁵⁸

Az angol udvarban máris két párt alakult ki. Akik nem akarták elfogadni Matildát, az özvegy és gyermektelen nőt az angol trón örökösének, azok Clito-i Vilmost támogatták, aki ráadásul a francia királyné egy rokonát kívánta feleségül venni. Henrik, felesége, Adeliza és Blois-i István révén Lotharingiára és Boulogne-re támaszkodhatott, ám ez nem volt elegendő ahhoz, hogy stabil pozíciót biztosítson magának Normandiában. Ebben a kritikus helyzetben Henrik az Anjouk felé kezdett közeledni, hogy megerősítse helyzetét. A tárgyalások 1127 tavaszán kezdődtek és végül sikerrel zárultak⁵⁹: 1128 júniusában Matilda feleségül ment a nála jóval fiatalabb Geoffrey Plantagenethez, V. Anjou Fulkó fiához.⁶⁰

Az udvar sugallata szerint nyilvánvaló volt, hogy Matilda nem szívesen lépett házasságra Anjou örökösével: nagyon büszke lehetett arra, hogy előzőleg egy császár felesége volt, mely messze kiemelte őt a kor nemes asszonyai közül. Ha nőörténeti szemszögből vizsgáljuk a körülményeket, természetesnek vehetjük azt: nem volt boldog attól, egy jóval alacsonyabb sorból származó, és ráadásul nála legalább tíz évvel fiatalabb fiúhoz kellett hozzámennie. Tény azonban, hogy ez, a házassággal megpecsételt unió garantálta a békét Normandia és Anjou határain.⁶¹ Már házasságuk első évében komoly ellentétek alakultak ki köztük, melynek következménye az lett, hogy Matilda visszatért Normandiába. 1131.

⁵⁵ Chibnall, 1991, 24, 32-33.

⁵⁶ Chibnall, 1991, 51.

⁵⁷ Matilda, empress (1102-1167) In: KFME, 458 (Joseph P. Huffman).

⁵⁸ Gillingham, 2001, 137.

⁵⁹ Chibnall, 1991, 53-55.

⁶⁰ Gillingham, 2001, 137.

⁶¹ Matilda (ca. 1102-1167) In: Medieval England. An Encyclopedia, 497 (Charlotte Newman Goldy).

szeptember 8-án Northamptonban a király nagytanácsa határozott végül ebben az ügyben: Matildának vissza kell térnie férjéhez,⁶² habár a továbbiakban is felmerültek problémák, – például a határmenti várak irányításának kérdésében⁶³ –, amelyekbe Henrik is beleavatkozott.⁶⁴ A viták következménye az lett, hogy a Henrikhez hű főnemesek egyre inkább ellenségként tekintettek az Anjoukra.⁶⁵

Végül 1133 márciusában, Le Mans-ban megszületett első gyermekük, Henrik, 1134 Pünkösdjén pedig világra jött a második fiúgyermek is, Geoffrey – ám a szülés kis híján Matilda életébe került. Harmadik gyermekük, Vilmos 1136. július 22-én látta meg a napvilágot.⁶⁶ Az angol uralkodó a gyermekek születése után összehívta a grófokat, bárókat és egyházi főméltóságokat, hogy ismételten hűbéresköt tegyenek, ám most nem csupán Matildának, hanem a csecsemő Henriknek is, akit a király a következő uralkodónak jelölt ki. Ezután Matilda visszatért Normandiába, ahol a továbbiakban Rouen városában tartózkodott.⁶⁷

1135 telén Henrik Lyons-la-Forêt-ben súlyosan megbetegedett és decemberben elhunyt.⁶⁸ Matilda ekkor férjével együtt Anjouban tartózkodott, ám az öröklés kérdése még most sem volt teljesen tisztázott: az anglo-normann urak egy része Matildát kívánta látni a trónon – férjével az oldalán –, ám volt egy bárói csoport, aki Blois grófját, Theobald-ot akarták megválasztani uralkodónak.⁶⁹ Azonban egy harmadik személy is feltűnt a vetélkedők között. Blois István Henrik halálakor Boulogne-ban tartózkodott. Amikor meghallotta a híreket, útra kelt⁷⁰, de nem az elhunyt uralkodó temetésén kívánt részt venni. Miután megérkezett Angliába előbb London város polgárai ismerték el királyuknak, majd István megindult Winchester felé, ahol a királyi kincstár és a királyi igazgatás vezetői voltak;

⁶² Chibnall, 1991, 59.

⁶³ A konfliktus okozója Bellême-i Róbert volt, aki vissza kívánt térni apja váraiba, Maine-be – amelyeket akkor veszített el, amikor fellázadt Henrik uralma ellen. Geoffrey támogatta régi barátját, sőt, a Matilda hozományához tartozó várakat is át kívánta adni Robertnek. Henrik érthető módon agresszívan reagált, Matilda pedig két tűz közé került (Chibnall, 1991, 61). Lényegében nem léphetett egyik irányba sem, mert veszélyeztette volna az unió stabilitását.

⁶⁴ Chibnall, 1991, 60-61.

⁶⁵ Gillingham, 2001, 137.

⁶⁶ Chibnall, 1991, 67.

⁶⁷ Chibnall, 1991, 60-62.

⁶⁸ Given-Wilson – Curteis, 1984, 75-76.

⁶⁹ Fraser, 1984, 33.

⁷⁰ Stephen (ca. 1098-1154; r. 1135-1154) In: *Medieval England. An Encyclopedia*, 714; (Charlotte Newman Goldy)

testvérének, Henriknek, Winchester püspökének a segítségével Istvánt itt is elismerték uralkodónak.⁷¹ Végül 1135. december 22-én fejére helyezték a koronát.

Azok a nemesek, akik nem voltak jelen, Henrik temetéséről gondoskodtak. Holttestét végül Rouenben, a *Notre-Dame-du-Pré*-ben temették el. Ezután Caen-be utaztak, ahol kedvező szélre vártak, amely segítségével visszahajózhattak Angliába. Közben Matilda és Geoffrey igyekezett minél előbb cselekedni: december első hetében Matilda azokhoz a határmenti erősségekhez utazott, amelyek hozományához tartoztak, ám azon kívül, hogy néhány vár irányítását megkapta,⁷² nem tudott tovább lépni; ugyanis még nem rendelkezett a megfelelő támogatottsággal, valamint ekkor már terhességének harmadik hónapjában járt. Közben István bebiztosította magát: 1136 áprilisáig szinte minden nemes és egyházi előkelő támogatását megszerezte⁷³, így Matilda – hiába tettek esküt neki korábban – már egészen a kezektől szembetalálta magát a legerősebb anglo-normann urakkal az örökségéért vívott harcban.⁷⁴

A POLGÁRHÁBORÚ

István uralkodásának első másfél éve viszonylagos békében telt el, azonban 1137-ben megkezdődtek a tényleges küzdelmek. Normandiába vezetett egy expedíciót, ám végül nem ért el sikereket, így ősszel visszatért Angliába. Gloucester-i Róbert nem tartott vele, Normandiában maradt, ahol nyíltan belépett a Matildát támogatók közé.⁷⁵ Róbert átpártolása nagy veszteséget jelentett Istvánnak, akinek hamarosan újabb problémákkal kellett szembenéznie: Baldwin de Redvers⁷⁶ lázadása, a kisebb zavargások, a walesiek felkelése és a

⁷¹ A terv egyszerű volt: István és Henrik elhitették az itteni főurakkal, hogy az uralkodó megváltoztatta álláspontját és Istvánt nevezte meg örököséül (*Given-Wilson – Curteis*, 1984, 77.), valamint kifejtették, hogy a Matildának tett eskü semmissé nyilvánítható, mivel nyomás hatására kényszerültek letenni (*Gillingham*, 2001, 138). Felmerül a kérdés, hogy István mégis honnan vette a bátorságot ahhoz, hogy kísérletet tegyen a trón elnyerésére. Egyrészt édesanyja, Adela, Hódító Vilmos leánya volt – tehát István ereiben királyi vér csörgedezett, másrészt pedig I. Henrik, azáltal, hogy Boulogne-i Matildával házасította össze, az egyik leggazdagabb nemessé tette meg Istvánt anglo-normann főurak körében. (*Fraser*, 1984, 33; Stephen (ca. 1098-1154; r. 1135-1154) In: *Medieval England. An Encyclopedia*, 714; (*Charlotte Newman Goldy*).

⁷² *Chibnall*, 1991, 67.

⁷³ Stephen (ca. 1098-1154; r. 1135-1154) In: *Medieval England. An Encyclopedia*, 715; (*Charlotte Newman Goldy*).

⁷⁴ *Gillingham*, 2001, 138.

⁷⁵ *Given-Wilson – Curteis*, 1984, 78-79.

⁷⁶ Ő volt az első olyan főnemes, aki nem volt hajlandó elismerni Istvánt királyának. Elkeseredett küzdelme a nyugati országrészben, Angliában végül vereséggel végződött. (*Chibnall*, 1991, 69).

skótok inváziója⁷⁷ felborította a törékeny békét. 1139 elején Matilda is lépésekre szánta el magát: a pápai kúriához fordult ügye érdekében. Korábban István több levelet váltott a pápával azért, hogy elismerjék királyként, azonban a pápa nem volt hajlandó elutasítani Matilda legitimitását.⁷⁸ Mindehez hozzájárulhatott az is, hogy 1138 decemberében és 1139 nyarán István két igen súlyos hibát követett el: először azt, hogy testvérét, Henriket nem volt hajlandó kinevezni Canterbury érsekének, másodszor pedig azt, hogy három püspököt letartóztatott. Összességében tehát súlyosan sérült az egyház szabadsága⁷⁹, és – ahogy a későbbiekben látni fogjuk – István elveszítette testvére támogatását is.

1139. szeptember 30-án Matilda Róbert társaságában átkelt a tengeren és Arundel várában szállt meg, ahol mostohaanyja, Adeliza királyné fogadta.⁸⁰ István azonnal megindult a vár felé, végül azonban nem ejtette fogságba vetélytársát, Matilda így továbbmehetett Bristolba. Ezzel az eseménnyel ténylegesen megkezdődött a polgárháború Angliában.⁸¹ Matilda csalódott volt: úgy gondolta, hogy érkezése után az ország fellázad ügyének érdekében, de nem így történt; több ember pártolt át egyik oldalról a másikra az évek során. Azonban olyan kiváló vezetőkkel, mint Gloucesteri-Róbert, Gloucester-i Miles és Count fia, Brian, Matilda hívei sakkban tudták tartani Istvánt. 1140-ben Matilda elég erősnek érezte magát ahhoz⁸², hogy tárgyalásokat kezdeményezzen Istvánnal. Az események azonban váratlanul fordulatot vettek – kedvezve Matildának – Ranulf, Chester grófjának és testvérének, Roumare-i Vilmos akciója miatt, akik birtokba vették Lincoln városát.⁸³ István meggondolatlanul belevágott a csatába (1141. február), melynek következménye az lett, hogy fogságba esett és Bristolban börtönbe zárták.⁸⁴

Matildának meg kellett nyernie István embereit ügyének, de nem volt egyszerű dolga. Férje, Geoffrey hiába volt sikeres Normandia teljes elfoglalásában, az ott elért eredmények nem voltak elegendőek Matilda királyné erejével szemben – akinek hatalma erős volt Kent-

⁷⁷ Chibnall, 1991, 70.

⁷⁸ Given-Wilson – Curteis, 1984, 77.

⁷⁹ Gillingham, 2001, 139.

⁸⁰ Chibnall, 1991, 80.

⁸¹ Gillingham, 2001, 139.

⁸² István jóval előnyösebb pozícióban volt, mint Matilda, aki néhány nyugati megyénél többet nem birtokolt. Erejük a fennmaradt oklevelek számában is megmutatkozik: István 720, míg Matilda 88 oklevelet bocsájtott ki. (Fraser, 1984, 34.).

⁸³ Chibnall, 1991, 88, 90-92, 94.

⁸⁴ Gillingham, 2001, 139.

ben, Essex-ben, Sussex-ben valamint a londoniak tradicionálisan az ő oldalán álltak. A császárné ennek ellenére megkapta az „Angolok Úrnője” titulust, valamint átadták neki a királyi koronát⁸⁵ és miután Blois-i Henrik – aki már pápai legátusként tevékenykedett ekkor – nyíltan pártjára állt és lehetővé tette, hogy Matilda beléphessen London városába.⁸⁶ Azonban a császárné nem viselkedett túl bölcsen: a legátus által kidolgozott béketerveket elutasította, a londoniakkal szemben pedig igen tapintatlan magatartást tanúsított. Közben Matilda királyné erői megindultak London felé, és mivel a londoniak továbbra is királynéjuk oldalán álltak, június végén Matildának és embereinek el kellett menekülniük a városból Oxfordba.⁸⁷ Ennek következtében a tervezett westminsteri koronázás nem történt meg; Matilda soha nem lett Anglia királynője.⁸⁸

Nemsokára újabb csapás érte az „Angolok Úrnőjét”: a winchesteri ütközetben Gloucester-i Róbert fogságba esett, így Matilda – mivel féltestvére támogatóinak egyik legfőbb vezetője volt – kényszerűen beleegyezett a fogolycserébe. Annak reménye, hogy valaha is elnyeri saját maga számára a koronát, végleg elveszett.⁸⁹ 1142-ben Gloucester-i Róbert Normandiába utazott, hogy katonai segítséget kérjen Geoffey-től, Matilda férjétől, a gróf azonban nem volt hajlandó arra, hogy erőit megossza. Közben István mozgósította csapatait és ostrom alá vette Oxfordot, ám Matildának sikerült megszöknie,⁹⁰ és Wallingfordba menekülnie.⁹¹

A VÉG – ÉS EGY ÚJ KEZDET

Az 1141-42-es események után a polgárháború intenzitása lelassult.⁹² 1146-ban Matilda kísérletet tett arra, hogy újból tárgyalóasztalhoz üljön ellenfelével, azonban próbálkozásai nem zárultak eredménnyel. Matilda a birtokolt területek szempontjából is meggyengült: Gloucestershire, Herefordshire és Wiltshire álltak szorosan pártjának

⁸⁵ Chibnall, 1991, 95-96, 98.

⁸⁶ Gillingham, 2001, 139.

⁸⁷ Given-Wilson – Curteis, 1984, 86.

⁸⁸ Gillingham, 2001, 139

⁸⁹ Matilda (ca. 1102-1167) In: Medieval England. An Encyclopedia, 498 (Charlotte Newman Goldy).

⁹⁰ Fraser, 1984, 34.

⁹¹ Given-Wilson – Curteis, 1984, 89.

⁹² Fraser, 1984, 34.

ellenőrzése alatt. Oxfordot elveszítette; az elkövetkezendő öt évet Devizes falai között töltötte;⁹³ ezentúl a háborúban való részvétele minimálisra redukálódott.⁹⁴

Az ekkor tizennégy éves Henrik, Matilda fia, 1146 végén néhány lovaggal együtt átkelt a tengeren, zavart keltve ezzel István emberei között. Azonban csapata túl kicsi volt, a néhány vár elleni támadási kísérlete pedig eredménytelenül végződött, mely után édesanyjához ment Devizesbe, hogy segítséget kérjen ahhoz, hogy ki tudja fizetni embereit. Matilda nem tudott neki segíteni, de jelenlétét kihasználva igyekezett Henrik jogait érvényesíteni sajátjaival együtt. A fiú végül 1147 májusában tért vissza Normandiába.⁹⁵ Miután ugyanezen év októberében Gloucester-i Róbert elhunyt⁹⁶ és Devizes tarthatatlanná vált, Matildának el kellett hagynia a védelmet nyújtó várat. 1148 elején Normandia felé indult, Angliába pedig soha nem tért vissza.⁹⁷

Henrik pozíciója bizonytalan maradt Angliában. Azok a nemesek, akik korábban felkarolták ügyét, vagy halottak voltak, vagy nem harcoltak többé. Azok, akik most csatlakoztak az ellenálláshoz, ismeretlenek voltak Matilda számára; a császárné – aki távozásakor elhagyta az Angolok Úrnője titulust⁹⁸ – immár csak távolról tudta befolyásolni az eseményeket.⁹⁹

István uralkodásának utolsó éveiben megpróbálta biztosítani a trónt fia, Eustace számára, azonban a terv kudarcba fulladt.¹⁰⁰ 1153 januárjában Henrik visszatért Angliába, azzal, hogy elfogadja a békét – ha István őt jelöli ki törvényes örököséül.¹⁰¹ Az ügy végül István számára tragédiával oldódott meg: augusztusban Eustace váratlanul elhunyt; így a tárgyalások megkezdődhettek. Az eredmény decemberben született meg: a westminster-i

⁹³ Chibnall, 1991, 121, 123, 125-126.

⁹⁴ Given-Wilson – Curteis, 1984, 90.

⁹⁵ Chibnall, 1991, 146.

⁹⁶ Gillingham, 2001, 139.

⁹⁷ Chibnall, 1991, 148-149.

⁹⁸ Matilda (ca. 1102-1167) In: Medieval England. An Encyclopedia, 498 (Charlotte Newman Goldy).

⁹⁹ Chibnall, 1991, 149-150.

¹⁰⁰ Próbálkozására azért került sor, mert Matilda fia, Henrik – aki apja halála után megörökölte Anjou-t és Normandiát – feleségül vette a VII. Lajos, francia királytól elvált Aquitániai Eleonórárt, mellyel maga ellen fordította a francia uralkodót, aki koalíciót szervezett ellenségeiből. Összességében tehát Henriknek egyszerre kellett hadakoznia Aquitániában, Normandiában, Anjouban a felkelők ellen, valamint Angliában Istvánnal szemben (Gillingham, 2001, 140). Nyilvánvaló volt, hogy István megpróbálja kihasználni ezt a lehetőséget; elképzelése az volt, hogy még életében megkoronázzák fiát, azonban a canterbury-i érsek nem volt hajlandó együttműködni (Fraser, 1984, 35.).

¹⁰¹ Fraser, 1984, 35.

szerződésben a felek megállapodtak abban, hogy István élete végéig gyakorolhatja hatalmát a királyság felett, ám biztosítja Henriknek a jogot arra, hogy halála után megörökölje az angol trónt.¹⁰² István végül 1154. október 25-én hunyt el. Abban a monostorba temették el, amelyet felesége, legidősebb fia és ő alapított Faversham-ben.¹⁰³ Henrik uralkodása ezzel megkezdődött.

Matilda utolsó éveit Normandában töltötte. Értékes és megbízható tanácsadónak bizonyult, fontos szerepet játszott a tárgyalások közvetítésében. 1167. szeptember 10-én hunyt el,¹⁰⁴ földi maradványait a bec-i apátságba helyezték. A fontevrault-i apátságba tizenhárom évvel II. Henrik megkoronázása után temették el¹⁰⁵. Itt sírfelirat összegzi Matilda figyelemreméltó életét – hirdeti jelentőségét, emlékeztet arra, hogy tőle származik a több, mint három évszázadon át uralkodó Plantagenet-dinasztia:

*„Remek születésében, jobb házasságában, kiváló leszármazottjaiban.
Itt nyugszik Henrik leánya, felesége és édesanyja.”*¹⁰⁶

¹⁰² Érdemes megjegyeznünk, hogy ezeket a feltételeket javasolta Blois Henrik is 1141-ben, ám akkor Matilda nem fogadta el azokat (Fraser, 1984, 36.).

¹⁰³ Gillingham, 2001, 140-141.

¹⁰⁴ Matilda (ca. 1102-1167) In: Medieval England. An Encyclopedia, 498 (Charlotte Newman Goldy).

¹⁰⁵ Hilliam, 2007, 45.

¹⁰⁶ Matilda, empress (1102-1167) In: KFME, 459 (Joseph P. Huffman).

A POLGÁRHÁBORÚ – OSTROMOK ÉS ÜTKÖZETEK

Ebben a fejezetben a polgárháború azon ütközeteit és ostromait fogjuk ismertetni, amelyek Matilda helyzetére nagy befolyással voltak, illetve amelyekben a császárné valamilyen módon szerepet játszott. Azonban mindenekelőtt – mivel a közölt forrásokban a különböző fegyvernemek is bemutatásra kerülnek – röviden ismertetjük, hogy milyen katonai eszközöket, taktikákat használtak leginkább a polgárháború során.

VÁRAK, HARCOSOK, FEGYVEREK

Matilda és István harcát több jelenség kísérte végig; ilyen volt a zsoldosok alkalmazása valamint a várak, erődök kiemelkedő fontossága.¹⁰⁷ A hadviselés az erődök körül forgott, melyek felépítése és karbantartása igen magas költséget jelentett a fenntartóknak. A korban inkább az ostromok, nem pedig a nyíltszíni ütközetek voltak jellemzőek.¹⁰⁸

Hódító Vilmos angliai térnyerése (1070-es évek eleje) után egyik legfontosabb feladatának tartotta, hogy mind katonai, mind politikai értelemben szilárd hatalmi bázist építsen ki. A várak építésének célja az volt, hogy az új normann arisztokrácia hatalmát biztosítsák és megszilárdítsák.¹⁰⁹ A régészeti feltárások eredményeit figyelembe véve a kutatók megállapították, hogy a legtöbb korai várat fából és földből építették, melyeket később – ha nem is minden esetben – kőből újíttak fel; azonban a korai időkben is léteztek kővárak, mint például a londoni fejedelmi központ. Jellegzetes vonásuk volt a torony, másrészt pedig az azt körülvevő gyűrű megléte. A kiépített védelmi rendszer leggyengébb pontja a főkapunál volt, melyet oldalszárnyakkal és tornyokkal erősítettek meg. Ezek a várak helyi (anglo-normann) urak rezidenciái voltak, társadalmi státuszt szimbolizáltak, de a későbbiekben könnyen átkerülhettek királyi kézbe, vagy szolgálhattak védelmi célokat – például a Skóciával határos váraknak ez a szerep jutott.

A normannok váraikat gazdasági érdekek miatt falvak mellé telepítették le; mivel ezeknek a településeknek a védelme összekötődött a váréval, köfallal vették körbe őket.¹¹⁰ A katonai erőket a várakban helyezték el, melyek így közvetlen ellenőrzést tudtak gyakorolni a

¹⁰⁷ OEMWMT, 2010, 214.

¹⁰⁸ Holdsworth, 1987, 72.

¹⁰⁹ Rowely, 2008, 85-86.

¹¹⁰ Castles and Fortification (Andrew D. Saunders), In: Medieval England. An Encyclopedia, 163-165.

helyi lakosság felett. Ennek következtében a 12. század végére hatalmuk megszilárdult, a várak pedig funkciójukat tekintve a mindennapok részeivé váltak.¹¹¹

Kezdetben, Hódító Vilmos idején a hadsereg alapjait normann harcosok és a szövetségeseik alkották, akik földbirtokért cserébe, hűbéresként teljesítettek harci szolgálatot; összességében körülbelül 6000 lovag állt a király rendelkezésére.¹¹² A hadsereget két nagyobb csoportra lehetett osztani: a már fentebb említett lovagokra és a gyalogos katonákra. A bayeux-i faliszőnyeg (késő XI. század) az egyik legjobb képi ábrázolás, amely ezekről a normann harcosokról fennmaradt. Ezen láthatjuk, hogy a lovagok fegyverzete magában foglalta a kardot, a lándzsát, lovagláshoz pedig nyeret és kengyelt alkalmaztak, míg a gyalogosok fegyvere a lándzsa vagy az íj¹¹³ volt. Az angolok fő fegyverként a harci fejszét és a lándzsát használták, később azonban átvették a normann eszközöket. A sisak is fokozatos változáson ment keresztül: kezdetben az orrújjal ellátott kúpos fajta volt jellemző, a XII. század végére a lapos tetejű és az arcot teljesen eltakaró hordó alakú sisakot alkalmaztak.¹¹⁴

Matilda és István konfliktusa idején flamandok, bretonok, franciák és még mások is érkeztek Angliába, hogy zsoldosként szolgálják a feleket a gyors meggazdagodás reményében. Az ostromok gyakran elhúzódtak; a felkészültségtől függött, hogy meddig voltak képesek folytatni a harcot vagy a védekezést. Általános volt bizonyos „ellenvárak” építése, hogy blokádnál tartsák az adott ostromlott erősséget, valamint mindennaposá váltak a helyőrség kitörései, portyái, habár ezekkel csak kisebb sikereket tudtak elérni.¹¹⁵

A zsoldosok alkalmazása és az ostromok előtérbe kerülése mellett volt még egy harmadik tényező, amely jellegzetesen kapcsolódott a polgárháborúhoz: mégpedig az, hogy a katonai vezetők szerepében nők is megjelentek.¹¹⁶ Matilda királyné, István király felesége a harcok alatt többször is bebizonyította, hogy van érzéke a vezetéshez; ilyen eset volt például Dover ostroma, ahol nem csupán a szárazföldi erőket, hanem a flottát is mozgósította;

¹¹¹ Rowley, 2008, 86, 88.

¹¹² Armies after 1066 (Miles Cambell & Michael R. Powicke), In: Medieval England. An Encyclopedia, 74.

¹¹³ A hosszúíj körülbelül 170, a hozzá tartozó nyíl pedig 90 cm volt (Arms and Armor (Michael R. Powicke), In: Medieval England. An Encyclopedia, 76).

¹¹⁴ Arms and Armor (Michael R. Powicke), In: Medieval England. An Encyclopedia, 75-76.

¹¹⁵ OEMWMT, 2010, 214-215.

¹¹⁶ Az anglo-normann társadalomban a nők nem viselhettek hivatalt, nem volt joguk közhatalom gyakorlására; jogi státusukat minden társadalmi réteg esetében családi állapotuk határozta meg. Ennek ellenére a mindennapi életben nem érvényesül annyira ez a korlátozás: ha a férj távol volt otthonától, a feleségre maradt mind az udvartartás irányítása, mind az uradalomhoz tartozó területek védelmének megszervezése. (Rowley, 2008, 103-104).

vállalkozása sikerrel zárult, a város megadta magát. Kulcsszereplővé mégis a lincolni csata után vált, amikor István fogságba esését követően nem hagyta széthullani a király haderejét. Ellenkezőleg: sikeresen mozgósította a csapatokat Matilda, a császárné ellen, aki végül menekülni kényszerült Londonból, valamint később Gloucesteri Róbert is fogságba esett egy sikeres akció után, Winchesternél. A királynét győzelmei fényében igen kedvező színben tüntetik fel a krónikaírók,¹¹⁷ a császárné ebből a szempontból azonban már nem volt ilyen szerencsés.

Chibnall munkájában rávilágít a következő tényre: Matildáról sehol nem jegyezték fel azt, hogy páncélt öltve saját maga vezette volna a csatába embereit; amennyire csak lehetett, távol maradt a harcoktól, mivel fogságba ejtése valószínűleg egyet jelentett volna ügyének elbukásával.¹¹⁸ Ezzel egyet is értünk, mivel konkrét bizonyítékok valóban nincsenek arra, hogy Matilda ilyen tevékenységet folytatott volna. Azonban az elért források szinte mindegyike megemlékezik a császárné parancsoló természetéről, férfias viselkedéséről¹¹⁹, és feltételezem – amellet természetesen, hogy kellő forráskritikával élünk – : Matildáról nehezen elképzelhető az, hogy egyáltalán nem szólt bele a hadmozdulatok megszervezésébe. A következő alfejezetekben azt fogjuk megvizsgálni, hogy a legfontosabb csaták és ostromok alkalmával Matilda milyen módon vállalt szerepet az események forgatagában és hogy tevékenysége milyen következményekkel járt.

A „ZÁSZLÓS CSATA”¹²⁰ (1138. AUGUSZTUS 22.)

A szakirodalomban ez az ütközet nem kap nagy figyelmet¹²¹ annak ellenére, hogy – véleményem szerint – Matilda küzdelmeinek egyik meghatározó eseményéről beszélhetünk. Az ütközetről és előzményeiről több kortárs és közel kortárs forrás is megemlékezik, és van, amelyik igen nagy részletességgel írja le az eseményeket.

¹¹⁷ OEMWMT, 2010, 215.

¹¹⁸ Chibnall, 1991, 97.

¹¹⁹ Lásd (például): *Gesta Stephani* (77-79);

¹²⁰ Battle of the Standard; a magyar szakirodalomban Szántó (1997, 51) foglalkozik ezzel, ő használja a „zászlós csata” kifejezést.

¹²¹ Néhány sor erejéig tesz említést róla Davis (1967, 39) vagy Chibnall (1991, 79). A magyar szakirodalomban, azonban Szántó (1997, 51-52) különösen kiemeli ezt az ütközetet.

Az *Angolszász Krónika* néhány sorban közli, hogy Dávid, a skótok királya óriási sereggel indult meg Anglia felé, ám az Istvánhoz hű északi urak – akiknek létszáma elenyésző volt az ellenséges csapatokéhoz képest – együttes erővel visszaverték a támadást.¹²²

*Newburghi Vilmos*¹²³ már részletesebb információkkal szolgál. Művéből kiderül, hogy a skótoknak nem csupán közvetlenül a csata előtt volt az első hódítási kísérlete: legelőször István uralkodásának kezdetén törtek be Anglia északi részére, Northumberlandra, azonban ekkor is sikeresen verték vissza őket. Azonban újabb hullám következett: az ellenséges csapatok átlépték a Tyne folyót és egészen a Tees folyóig értek el; kegyetlenségeiknek semmi sem szabott határt. A lakosság – Thurstan yorki érsek vezetésével – végül fegyvert ragadott, hogy megvédje a területet, a Tees folyó közelében táboroztak le. A skótok serege – mint ahogyan az *Angolszász Krónikából* kiderült – jóval nagyobb létszámú volt, azonban az anglo-normannoknak „bizalmuk volt ügyük jóságában és igazságosságában”, mely erkölcsben ellenségeik felé emelte őket. Kora reggel került sor az ütközetre. *Vilmos* így fogalmaz: „A csata nem volt hosszú lefolyású, ahol kard által csak kevés vagy semmilyen cselekedet nem történt; a könnyűpáncélos csapatok, melyek íjakkal voltak felszerelve, a távolban hátat fordítottak, hátrahagyva a győzelmet és a területet honfitársainknak. Ez összekapcsolódott azzal, hogy több ezer skótot megöltek a csatában, vagy a menekülés közben; Dávid király néhány katona által kísérve, szégyenteljesen, visszamenekült országába. A csata – Isten segédelmével – győzedelmes volt a skótokkal szemben...”

További részleteket tár elénk *Hexham-i Richárd*, akinek munkájából a csatát megelőző események és annak lefolyása további tisztázásra kerülnek.¹²⁴ Leírja, hogy az első betörési hullám (1138 januárja) alkalmával István sikeresen megfutamította az „...utálatos sereget, mely kegyetlenebb volt, mint az egész pogány faj együttvéve, és nem félve sem Istentől, sem embertől, elnéptelenítették a területet; mindenhol gyilkoltak nemtől, kortól és rangtól függetlenül...” A küzdelem a két fél között tehát vallási színezetet is kapott. A forrást tovább olvasva kiderül, hogy milyen elemeket foglaltak magukba a betörő csapatok: „a becestelen hadsereghez csatlakoztak normannok, germánok, angolok – a northumbriaiak és a cumbriaiak közül – Teviotdaleből és Lothienből, a piktek közül, akiket általában galwegiannak hívnak és a skótok; senki nem ismerte létszámukat...”. Az anglo-normannok felbukkanása az ellenséges

¹²² *Anglo-Saxon Chronicle*, In: EHD, 212.

¹²³ *Newburgh*, I. Könyv, 5. fejezet.

¹²⁴ A lent következő forrásrészletek teljes angol nyelvű változatát lásd: EHD, 1981, 339-347.

skótok soraiban összességében nem meglepő – azonban ennek problematikáját a *Gesta Stephani* forrásrészletének bemutatása után fogjuk megvizsgálni.

Február elején István király seregével együtt megindult az ismételten betörő csapatok ellen. Amikor erről Dávid király tudomást szerzett, elhagyta Northumberlandet, és csapataival együtt visszahúzódott saját területeire. Április elején azonban Dávid „...utálatos seregével együtt visszatért Northumberlandre, nem kevesebb vadsággal és kegyetlenséggel, mint amelyet korábban mutatott... Az egész sereg ... huszonhat-ezer emberből állt ... reményüket saját magukba és sokaságukba helyezték, és Istentől való félelem nélkül dicsekvően és arrogánsan beszéltek. Pusztulással fenyegették nem csupán Yorkshiret, hanem Anglia nagy részét.” A sereg létszámát tekintve különösen óvatossá kell lennünk; véleményem szerint *Hexhami Richárd* eltúlozta annak nagyságát, ám ez a csata kimenetelét tekintve presztízskérdést jelentett: egy többszörösen túlerőben levő ellenséges, pogány sereggel szemben a keresztény anglo-normannok helytállása példaértékű lehetett a kortársak szemében. A továbbiakban Yorkshire urai összefogtak és a yorki érsek vezetésével ellenállást szerveztek, amelyhez a király küldöttsége is csatlakozott. Yorknál gyűltek össze teljes felszereltségben és felfegyverkezve. Itt az urak megkérték az érseket, hogy „maradjon hátra ... járjon közben értük imával ... miközben ők ... kivonulnak az ellenség ellen, Isten egyházának védelmében ... Közben hírek érkeztek: a király, seregével együtt átlépte a Tees folyót és tovább pusztítja a földeket. Az ellenállók egy Northallerton nevű falutól hat és fél kilométerre levő területre vonultak, ahol felállítottak egy építményt, melyet hajóárbócból alakítottak ki”¹²⁵.

A forrásból megtudjuk azt is, hogy hogyan álltak fel az ellenfelek egymással szemben,¹²⁶ *Huntingdoni Henrik* pedig további információkkal egészíti ki a csapatokról alkotott képünket.¹²⁷ A csata, melyet augusztus 22-én vívtak meg, összességében nem tartott tovább három óra hosszánál. *Richárd* így fogalmaz: „rengeteg piktet megöltek az első támadásban, közben a várakozók fegyvereiket eldobva, hitvány módon elmenekültek. A

¹²⁵ Az angolok úgynevezett carroccio-t használtak, egy kocsit, melyre egy póznát helyeztek; ennek a tetején volt az északi egyházi lobogó, valamint egy ezüst szentségtartó. Ezt nevezték *Standard*-nek (*Bradbury*, 2006, 152).

¹²⁶ Az ellenállók soraiban a lovagok nagy része gyalogosan indult csatába; az íjászok a sereg első részén helyezkedtek el. A bárók a *Standard*, a zászlótartó közelében tartózkodtak, míg a lovas csapatok kissé távolabb álltak fel, nehogy megrémíssze az állatokat a skótok lármája. Az ellenséges oldalon a király és követői közül majdnem mindenki gyalogosan készült a harcra, lovaikat kissé távolabbi területen hagyták. Az első sorokban a piktek álltak, a sereg közepén pedig a király, annak lovagjaival és angol szövetségeseivel foglaltak helyet.

¹²⁷ Durham püspökének beszédéből megtudjuk, hogy a skótok nem viseltek páncélzatot a csata során, ellenben az anglo-normannok sisakot, páncélinget és egész testet védő pajzsot használtak. A támadás első hullámában a lándzsások kaptak főszerepet, majd az íjászok léptek akcióba. (*Huntingdon*, 1853, 268-269).

síkságon szerte-szét heverték a hullák; sokakat börtönbe vetettek; a király és főnemesei elmenekültek; végül az egész óriási sereg vagy elpusztult, vagy fogságba került vagy szétszóródott, mint a birkák pásztor nélkül. Menekültek, mint az örültek, egyre messzebb saját országuktól, nemhogy annak irányába, így beléptek ellenségeik területére. Akárhon is akadtak rájuk, lemészárolták őket, mint a birkákat... A seregből, amely Skóciából érkezett, több mint tízezer elveszett és különböző területein a deiraniaknak, bernicianiaknak, northumbrianiaknak és cumbriaiaknak többen elpusztultak, mint amennyien elesetek a csatátérén. Az angolok serege így, Isten segedelmével, kevés veszteséggel szerezte meg a győzelmet...”. *Hexhami Richárd* fölényes győzelemről ad hírt; ezzel szemben *Huntingdoni Henrik* kiemeli, hogy a csatában a skótok bátran harcoltak és Dávid fiának, Henriknek – ugyan sikertelen – akcióját a „briliáns” szóval jellemzi.¹²⁸

A forrásokból kiderült: sem Matilda, sem István nem vett részt a harcban, sőt: még csak annak közelében sem tartózkodtak. A király Hereford, Bristol és Shrewsbury elfoglalására koncentrált, felesége, Matilda királyné pedig Dover falait ostromolta.¹²⁹ Mindeközben Matilda és Róbert, Gloucester grófja nem mutatott semmi jelet arra, hogy át kívánnának kelni Angliába Normandiából.¹³⁰

A *Gesta Stephani* azonban több homályos részletet megvilágít. Kiderül, hogy Dávid, aki „esküvel ...elismerte...[I. Henrik – G.K.] utódául annak leányát és leányának utódát, igen haragos volt, amikor István magához ragadta az angol királyság irányítását.” Dávid azonban nem tett lépéseket, egészen addig, amíg „végül Henrik király leánya levelet küldött neki, kezdve azzal, hogy az eskü ellenére kitagadták és megfosztották a királyságtól, hogy a jogot nem vették figyelembe és az igazságot porba tiporták, hogy Anglia bárói esküjüket ... amelyet tettek ... teljesen figyelmen kívül hagyták, ezért alázatosan és szomorúan könyörgött neki segítségért ... segítsen neki... mint olyan, akit az eskü kötelez.”¹³¹ A továbbiakban a már ismert eseményekről olvashatunk: Dávid Angliába küldte seregét, ahol a skótok a legkegyetlenebb tetteket követték el. Azonban ezután néhány oldal hiányzik a gestából – éppen azok a sorok vesztek el, amelyek feltételezhetően István februárban elért sikerét, a skótok áprilisi invázióját és az ütközet lefolyását ismertették volna.¹³²

¹²⁸ *Huntingdon*, 1853, 269-270.

¹²⁹ *Keefe*, 2004, 553.

¹³⁰ *Given-Wilson – Curties*, 1984, 80.

¹³¹ *Gesta Stephani*, Trans.: *Potter*, 1976, 35.

¹³² *Gesta Stephani*, Trans.: *Potter*, 1976, 37, 1. jegyzet.

Dávid király hadmozdulatai az első skót betörések alkalmával saját érdekeit és területi igényeit¹³³ szem előtt tartva néhány vár (Wark, Norham, Newcastle és Carlisle) megszerzésére irányultak, ám emiatt Matilda ügyét – főként északon – összekapcsolták a „pogány”¹³⁴ és barbár skótok tetteivel¹³⁵. Azonban az István-elleni angliai felkelés kezdetén több északi nemes Matilda oldalára állt. Ezután Dávid király is szint vallott és nyíltan unokahúga támogatói közé lépett.¹³⁶ Véleményem szerint ezzel magyarázható az, hogy a skót sereg soraiban előfordultak angolok a királyság északi határvidékéről.

Matilda szerepe az eseményekben a *Gesta Stephani* híradása alapján válik világossá: Dávid király beavatkozását kérte, ezáltal nagybátyja az ő nevében (és, ahogyan fentebb már említettük, saját érdekei által vezérelve) vezette a nagyrészt pogány elemekből álló seregét az angol királyság északi területeire. Mindezek fényében az a tény, hogy az északi és más, fenyegetett területek lakossága István király felé fordult, valamint, hogy Matilda további tevékenységét és később jelenlétét bizonytalanság övezte, nem meglepő. Meg kell jegyeznünk azonban, hogy ez csupán egy volt a bizalmatlanságot okozó tényezők közül.

Összességében a skótok kezdeti támogatása és akciója negatív hatással volt Matilda küzdelmére, nehezítve helyzetét és tovább csökkentette egyébként sem szerteágazó lehetőségeit.

A LINCOLNI CSATA (1141. FEBRUÁR 9.¹³⁷)

A lincolni ütközet a polgárháború egyik fordulópontja volt, így a szakirodalom is alaposabb vizsgálat alá veszi. Röviden mutatja be a csatát és előzményeit Chibnall¹³⁸ és Bradbury¹³⁹, hosszabban foglalkozik vele Davis¹⁴⁰, valamint Keefe¹⁴¹. A források közül

¹³³ Dávid azzal, hogy hadjáratot vezetett a fent említett területekre, egyfajta hagyományt követett, mely azóta élt, mióta a IX. században a viking támadások alatt összeomlott a northumbriai királyság (Holdsworth, 1987, 75.).

¹³⁴ Mindenképpen meg kell jegyeznünk, hogy korszakunkban a kereszténység már tért hódított a skótok körében – erről a Dávid király életéről szóló rész is tanúskodik Richard Oram: *The Kings and Queens of Scotland* (Tempus Publishing, Stroud, Gloucestershire, 2004, 68-78.) c. könyvében. Ennek fényében megállapíthatjuk, hogy a „pogány” megjelölést propagandisztikus célokat szolgál.

¹³⁵ Davis, 1967, 39.

¹³⁶ Chibnall megjegyzi, hogy Hexhami Richárd leírja, Dávid Matilda nevében cselekedett. (Chibnall, 1991, 77.) Az erre vonatkozó forrásrészlet hiányában ezt megerősíteni nem tudjuk.

¹³⁷ Pontos dátumot lásd: Bradbury, 2006, 151.

¹³⁸ Chibnall, 1991, 94-95.

¹³⁹ Bradbury, 2006, 151.

¹⁴⁰ Davis, 1967, 52-55.

¹⁴¹ Keefe, 2004, 555-556.

megemlékezik a csatáról az *Angolszász Krónika*, *Huntingdoni Henrik*, *Newburghi Henrik*, *Malmesbury Henrik* és a *Gesta Stephani* is.

Az *Angolszász Krónika*¹⁴² egy viszonylag rövid, 1140. évi bejegyzése tájékoztat bennünket az eseményről. Leginkább az ütközetet megelőző körülményekről és okokról ad hírt: Ranulf, Chester grófja konfliktusba keveredett az uralkodóval, és „Lincolnt a király ellenében birtokolta ... a király pedig megindult, hogy ostrom alá vegye őt és bátyját, Roumarei Vilmost.” A gróf azonban Gloucesteri Róbert segítségét kérte, aki „nagy sereget vezetett ide, és hevesen küzdöttek uruk ellen, akit fogságba ejtettek, majd Bristolba küldték, ahol béklyóban zárták börtönbe. Ezután Anglia még jobban összezavarodott, mint azelőtt.”

*Newburghi Vilmos*¹⁴³ további részletekre derít fényt: „...István király ostrom alá vette Lincoln várát, melyet Ranulf, Chester grófja csellel bevett és megszállva tartott; az ostrom elhúzódott ... A gróf magával hozta Gloucester grófját – Henrik király fiát – apósát, és több rettenthetetlen nemest, tekintélyes erejűekkel, és közölte a királlyal, hogy amennyiben nem áll le [az ostrommal – G.K.] megtámadja őt.” A forrás szerint István nagy körültekintéssel kezdte el előkészíteni a csatát, *Vilmos* szerint ő volt a „legbátrabb harcos és hadereje jelentősebb volt, mint a menetelésben elfáradt ellenségé ... annak tudatában, hogy ők nem találnának menedéket ... rendíthetetlenül rohant az ütközetbe. ...A király maga ... az élcsapatban volt, hogy adja, vagy kapja az első támadást, de legyőzetett ... Itt tombolt az ütközet a legkétségbeesettebben, a király nagyon bátran harcolt az elsők között, ám végül fogságba esett. Embereit szétszórták és a győztes sereg dicsőségesen benyomult a városba, hogy kifossa azt; közben a királyi foglyot elküldték a császárnéhoz.”

*Malmesbury Vilmos*¹⁴⁴ az egyetlen, aki munkájában megjelöli, hogy földrajzi értelemben pontosan hol került sor az ütközetre: „a két sereg között egy folyó folyt, melyet Trentnek neveztek, amely [vízszintje – G.K.] magasan meg volt emelkedve.” *Vilmos* elmondása szerint a támadást a királpártiak kezdték meg, de amikor meglátták az ellenséget, nem támadták meg őket a távolból, azonban – a csatarendet megtörve – néhány, gróf Istvánnal együtt belevetette magát az ütközetbe. A király néhány hűséges embere, akik nem hagyták el őt, Gloucesteri Róbert embereinek fogságába estek. Miután elfogták, „... a királyt a császárnéhoz vitték Gloucesterbe...” majd később Bristolba.

¹⁴² *Anglo-Saxon Chronicle*, In: *EHD*, 212.

¹⁴³ *Newburg* (I. Könyv, VIII. fejezet)

<http://www.fordham.edu/halsall/basis/williamofnewburgh-one.asp#4> 2012-07-02; 17:11

¹⁴⁴ *Malmesbury* (Trans.: J. A. Giles), 1847, 513-516.

Még több részletre derül fény *Gesta Stephani*¹⁴⁵ soraiból. Ám meg kell jegyeznünk, hogy a lincolni vár elfoglalásáról, valamint az István Karácsony környéki megérezéséről szóló rész hiányzik a forrásból. Az elbeszélés onnan folytatódik, hogy a városlakók többször titkos üzeneteket jutattak el a királyhoz, melyben sürgették, hogy minél előbb indítsa meg az ostromot. Ezután a király váratlanul megjelent a város alatt, mire a gróf elmenekült, szinte teljesen üresen hagyva maga után az várat. Miközben a király megkezdte az ostromot, Chester grófja Gloucesteri Róbert és mindazok segítségét kérte, akik a király ellen harcoltak. A hadsereg összetételét illetően a szerző kiemeli, hogy igen magas volt a walesiek száma. A *Gesta* továbbá egy érdekes eseményről is tájékoztat bennünket: a csata előtt, a király táborában lefolytatott szertartás során, az István kezében tartott gyertya kialudt. Ezt baljós jelként értelmezték emberei. Megjósolták, hogyha csatába indul, elveszíti azt és azzal együtt a királyságot is – ám az idő múlásával mindezt visszaszerzi. De a király ezt látva, valamint emberei intése ellenére sem döntött a menekülés mellett.

Newburghi Vilmos és *Malmesbury Vilmos* nem tesz említést arról, amelyet a *Gesta* leszögez, miszerint a király előreküldött egy lovagokból és gyalogságból álló csapatot, hogy megállítsák az ellenséget. Amikor a kísérlet sikertelenül végződött, akkor indult meg a király az ütközetbe, ahol eleinte sikerült szétszórnia az ellenséges csapatokat. Azonban ezután Meulan grófja, és hadvezére, Ypresi Vilmos a sereg flamand és breton elemeivel együtt elmenekültek a csatátérrel. Ennek a súlyos veszteségnek a következtében – ahogy fentebb már ismertettük – István csatát veszített, fogságba esett; Gloucesteri Róbert magával vitte Gloucesterbe Matildához, majd később Bristolba, ahol őrizet alá helyezte.

Az ütközetről a legrészletesebb leírást *Huntingdoni Henrik*¹⁴⁶ adja – aki feltételezhetően magától Gloucesteri Róberttől hallotta a történetet¹⁴⁷. A forrás soraiból megismerjük a Gloucesteri gróf seregének összetételét: az első csatasorban Ranulf és emberei álltak, őket követték azok a nemesek, akik valamilyen módon ellenséges viszonyba kerültek Istvánnal, és száműzöttekké váltak, majd következett Gloucesteri Róbert, „az erős gróf” embereivel együtt. A sereghez csatlakoztak rosszul felszerelt walesi csapatok is, akik a szárnyakat alkották.

Huntingdon megemlékezik a csata előtt elhangzott lelkesítő beszédekről is. Ranulf szónoklatában a királyt hűtlennek nevezi, aki „megtörte a békét, amelyet ígért”. Őt

¹⁴⁵ *Gesta Stephani* (Trans.: Potter), 1976, 73-75.

¹⁴⁶ *Huntingdon*, 1853, 273-280.

¹⁴⁷ *Davis*, 1967, 52.

Gloucesteri Róbert követte, aki – *Huntingdon* elbeszélése szerint – a következőket mondta: „A király ... birtokolja a koronát; hűtlen a hűséghez, melyre megesküdött nővéremnek, és a zűrzavar miatt, melyet okozott, ezrek lettek lemészárolva, és törvénytelenül osztotta szét a földeket, elpusztítva a tulajdon jogát...”.

Világos képet kapunk István seregének felállításáról is: a királyi haderő két csatasorba rendeződve várta az összecsapást. De *Huntingdon* megjegyzi, hogy az a szakasz, ahol a lovagok helyezkedtek el, gyenge volt. Ezzel rációfól *Newburgi Vilmos* állítására, miszerint a király hadereje jóval nagyobb létszámmal és erővel bírt, valamint, hogy „mivel István király hangja nem volt tiszta, Balduin, Gilbert fia – egy a legmagasabb rangú emberek közül, aki bátor katona volt – lett felhatalmazva arra, hogy buzdító szavakat intézzen az összeállt sereghez”, mely egy újabb kiemelt negatívum, mely István felkészültségére irányult. Mielőtt azonban Balduin befejezte volna beszédét, meghallották az előretörő ellenséget. A csata elején a száműzöttek megrohamozták a királyi haderőt; Gloucesteri Róbert a Ypresi Vilmos által vezetett csapatot támadta meg, aminek következtében a zsoldosvezér elmenekült. Ezután a király „gyalogságával együtt egyedül maradt, körülötte pedig mindenhol ellenség állt ... a csata tombolt ... a páncélok és a kardok szikráztak az összecsapásokkor, a félelemmel teli sírások és kiáltások a szomszédos dombokról és a város falairól visszhangoztak ... a király maga megállta a helyét ... bátorságban nem bukott el, nehéz csatabárdja villámként ragyogott ... visszatartotta a többieket ... aztán előrántotta jól kipróbált kardját amely ... eltört, és [akkor – G.K.] egy bátor katona ... elkapta páncéljánál fogva, közben kiáltott: >>Ide, ide! Elfogtam a királyt!<<, mire többen [Róbert emberei közül – G.K.] a segítségére siettek ... Miután a királyt elfogták, annak csapatai folytatták a küzdelmet ... mivel visszavonulniuk lehetetlen volt. Végül mindannyian feladták ... Így, Isten akarata beteljesült István király felett, akit a császárné elé vittek ... és őrizetbe vették Bristolban.”

Felmerül a kérdés, hogy – annak tudatában, hogy serege nem volt teljesen felkészült – miért ragaszkodott István a csata megvívásához? Erre a kérdésre a magyarázatot Davis adja meg: munkájában leírja, hogy korábban István apja Antiókiában megfutamodott egy ütközet elől; hasonló szégyent István, királyként, nem engedhetett meg magának. Davis arra is rámutat, hogy a különböző források más elnevezéssel illetik a csata helyszínét: a *Gesta Stephani* gázlónak, míg *Huntingdon* elárasztott területnek nevezi a helyszínt; Davis maga úgy véli, hogy a Foss Dyke-ről lehet szó a forrásokban, pontosítva így az ütközet lokalizálását.¹⁴⁸

¹⁴⁸ Davis, 1967, 52-53.

Az ütközettel kapcsolatban egyértelműen felmerül a kérdés: Matilda milyen szerepet játszott az eseményekben? A „zászlós csatához” hasonlítva annyi eltérést már láthatunk, hogy a csata idején Matilda a szigeten tartózkodott, de abban, hogy nem ment a csata közelébe, nem történt változás. Ami az előzményeket illeti, Keefe rávilágít arra, hogy Ranulf, Chester grófja meneküléskor hátrahagyta feleségét a lincolni várban, aki Gloucesteri Róbert leánya volt. *Huntingdoni Henrik* azt sugallja munkájában: ez volt az oka annak, hogy a gróf – félretéve veje felé irányuló neheztelését – seregével együtt megindult a vár felé, hogy felszabadítsa a király ostroma alól.¹⁴⁹ Annyi bizonyos, hogy Ranulf nagyon ravasz módon maga mellé állította azt az erőt, amely eredményesen vehette fel a harcot István csapatai ellen. Azonban – csak az előzményeket tekintve – valóban csak a Chesteri gróf sikeréről lenne szó?

Matilda Gloucesterben¹⁵⁰ tartózkodott, a csatától körülbelül 200 km-re délnyugatra, tehát a távolság és az erős falak védelmet nyújtottak neki Istvánnal szemben. Úgy vélem, nem véletlenül eshetett a választás erre a várra: ha Róbert csatát veszít és olyan súlyos veszteségek érik, amelyek miatt nem tudja tovább garantálni a császárné biztonságát, akkor Matildának lett volna némi ideje arra, hogy elmeneküljön Normandiába. A másik oldalról megközelítve a helyzetet viszont azt is láthatjuk, hogy ezt az alkalmat nem volt szabad kihagynia a Matilda pártján álló főuraknak. A király azáltal, hogy Lincolnba sietett, körülbelül 70 km-rel maga mögött hagyta Stamfordot, az utolsó erősséget, amely az ő kezében volt. Az ostromot már Karácsony óta folytatta, és ugyan valószínűleg voltak jól működő utánpótlási vonalai és az ellátást tudta még más módon is biztosítani, ám a Matilda-párti főurak valószínűleg arra számítottak, hogy egy hirtelen ellentámadás esetén a király nem fog tudni elegendő friss haderőt mozgósítani. Ezt a helyzetet használták ki, mindeközben azonban ők is kockáztatták helyzetüket – a hozzájuk legközelebb eső, Matilda fennhatósága alatt levő erősség, Tamworth, körülbelül 112 km-re volt tőlük. Tehát a csata kedvezőtlen kimenetele esetén nem biztos, hogy lett volna lehetőségük visszavonulni a biztonságot nyújtó vár falai közé.

Matilda szerepét illetően – ebben az esetben – igazoltnak látjuk Chibnall fentebb tárgyalt állítását, miszerint a császárné igyekezett távol maradni az ütközetektől, mivel fogságba esése egyet jelentett volna az elbukással. Védelme és – véleményem szerint – a menekülési útvonala is biztosítva volt, mindeközben pedig ott maradt az állandó konfliktusok közelében, Dél-Angliában. Szerepe itt egyértelműen reprezentatív jellegű lehetett és a források tanúsága szerint nem vett részt aktívan az eseményekben – az ütközetet ismertető két

¹⁴⁹ Keefe, 2004, 556.

¹⁵⁰ Gloucester királyi vár volt, különösen kedvelt rezidenciája az első normann uralkodóknak (Chibnall, 1991)

fő forrásunk ugyanis, az István-párti *Gesta Stephani* alkotója és a Gloucesteri Róberttel szemben kissé elfogult *Huntingdoni Henrik* nem emlékezik meg erről. A csatát követően Matilda kedvezően tudta kihasználni a kialakult helyzetet: megkezdhette annak elrendezését, hogy végre elfoglalhassa a trónt, valamint, hogy Anglia törvényes uralkodójaként, megkezdhesse a kormányzást.

OXFORD OSTORMA (1142. SZEPTEMBER – DECEMBER)

A polgárháború talán legismertebb fejezete az oxfordi ostrom története. Az eseményt a történészek alaposabban feldolgozták már, mint a fentebb tárgyalt „zászlós csatát” és lincolni ütközetet. A szakirodalomban is többen ismertetik az eseményt: Chibnall¹⁵¹, Keefe¹⁵², valamint Given-Willson és Curties¹⁵³ röviden foglalják össze az ostrom előzményeit és kimenetelét, míg Davis¹⁵⁴ leginkább a küzdelmet megelőző eseményekre koncentrálna ismerteti a konfliktus alakulását.

A szituáció kialakulásához az vezetett, hogy Gloucester-i Róbert 1142 novemberében¹⁵⁵ Normandiába utazott, hogy személyes jelenlétével is segítse Matilda férjét, Geoffreyt, Anjou grófját a nyugat-normandiai főnemesek elleni küzdelmében. Azonban amint elhajózott, István király kapva kapott az alkalmon: elfoglalta Wareham kikötőjét – ahonnan Róbert elindult, hogy ezzel megakadályozza esetleges visszatérését – és nyomban Oxford felé fordult, ahol Matilda tartózkodott néhány hozzá hűséges főúr társaságában. Ezek a nemesek megesküdtek védelmére, viszont, mivelhogy nem volt tudomásuk a fenyegetettségről, saját területeik védelme érdekében elhagyták Oxfordot. István közben több kisebb várat is elfoglalt (például Bampton), aminek következtében át tudott kelni a Temzén és megkezdhette az ostromot a várban rekedt Matilda ellen (1142. szeptember 16.¹⁵⁶). A visszatérő, Matilda védelméért felelős nemesek csatára hívták ki a királyt, azonban István tanulva a lincolni esetből, visszautasította az ajánlatot és egész seregével együtt a vár alatt maradt; folytatta a támadást.¹⁵⁷

¹⁵¹ Chibnall, 1991, 117.

¹⁵² Keefe, 2004, 558.

¹⁵³ Given-Wilson – Curties, 1984, 89.

¹⁵⁴ Davis, 1967, 71-73.

¹⁵⁵ Keefe, 2004, 558.

¹⁵⁶ Van más szakirodalom, amelyben a Davis által meghatározottól eltérő időpontra datálják az ostrom kezdetét; Bradbury szeptember 29-re teszi a kezdőpontot. (Bradbury, 2006, 152).

¹⁵⁷ Davis, 1967, 71-72.

Közben Normandiába is elért Oxford ostromának híre. Geoffrey nem tulajdonított nagy jelentőséget az eseménynek: úgy gondolta, hogy elegendő, ha az alig kilenc esztendőös Henriket, a császárné elsőszülött gyermekét elengedi Angliába Róberttel együtt. Gloucester grófja végül novemberben¹⁵⁸ Matilda fiával, valamint ötvenkét hajóval és körülbelül 300 lovaggal együtt tért vissza és egy bátor támadás eredményeképpen sikeresen visszafoglalta Warehamet. Azonban ezzel a mozdulattal nem érte el a kívánt célt: Istvánt lehetetlen volt elcsalogatni Oxford falai alól. Matilda kívülről érkező megmentésének lehetősége ezzel teljesen elveszett.¹⁵⁹

Az ezután következő esemény tette az ostromot a polgárháború legismertebb fejezetévé, melyet a kortárs vagy közel kortárs források leginkább megörökítettek az utókor számára. Az *Angloszász Krónikában*¹⁶⁰ így írnak az oxfordi eseményekről: „...a király ... hadseregével ... megostromolta őt [Matildát – G.K.] a toronyban, és ő [Matilda – G.K.] leereszkedett a toronyból éjszaka egy kötélén, kilopózott, megszökött és gyalog elment Wallingfordba.”

A bámulatos bátorságról tanúbizonyságot adó szökésről *Malmesbury Vilmos*¹⁶¹ így emlékezik meg: „... a császárné megszökött a blokád alá vont Oxfordból ... csupán négy katonával vitte véghez szökését, át egy kis kapun és átkelve a folyón ... gyalog ment Abingdonba, majd lóháton érte el Wallingfordot.” A két forrásrészletből láthatjuk, hogy két verzió maradt fenn Matilda szökésének mikéntjéről.

*Newburghi Vilmos*¹⁶² a következőképpen fogalmaz: „...a szerencse fordultával a király ostromot kezdett a császárné ellen Oxfordban, több hónapon keresztül. Elfáradván a hosszú küzdelem alatt és a szökés lehetőségének alkalmával, az évszak természete által, az éjszaka sötétségének és a hó fehérségének előnyeit kihasználva fehér ruhában átkelt a Temze folyón, mely teljesen be volt fagyva és átkelt egy helyre, ahol nagyobb biztonságban volt...” Hasonlóan beszéli el az eseményeket *Huntingdoni Henrik*¹⁶³ is: „Uralkodásának hetedik évében István király ... megostromolta Oxfordot ... nem sokkal Karácsony előtt a császárné megszökött a Temzén keresztül, amely teljesen be volt fagyva; fehér ruhába bújva, az

¹⁵⁸ Keefe, 2004, 558.

¹⁵⁹ Davis, 1967, 72.

¹⁶⁰ *Anglo-Saxon Chronicle*, In: *EHD*, 213.

¹⁶¹ *Malmesbury* (Trans.: J. A. Giles, 1847, 535); meg kell említenünk, hogy ez az utolsó sor a műben.

¹⁶² *Newburg* (I. Könyv, X. fejezet)

<http://www.fordham.edu/halsall/basis/williamofnewburgh-one.asp#4> 2012-07-02; 17:11

¹⁶³ *Huntingdon*, 1853, 281.

ostromlók figyelmét kijátszva ... a wallingfordi kastélyba ment, Oxford pedig megadta magát a királynak.”

Az ostrom történetét legrészletesebben a *Gesta Stephani*¹⁶⁴ szerzője tárja elénk, aki annak ellenére, hogy művében teljes Matilda-ellenességet fedezhetünk fel, a császárné szökéséről elismerően és csodálattal beszél: „...a király ... azt gondolta, hogy könnyedén véget tud venni a királyságban folyó harcnak ... a vár különböző pontjaira éber őrköt küldött és megparancsolta nekik, hogy minden mozgást figyeljenek éjjel és nappal; három hónapig maradt itt nagy sereggel, és megtizedelte az őrséget ... De ... [Matilda – G.K.] csodálatos módon sértetlenül megszökött, át az ellenséges sorokon az éjszaka csendjében, át oly sok őrszemen ... akiket a király maga küldött ki a vár különböző pontjaira. Amikor az étel és minden dolog, ami az élet fenntartásához szükséges, majdnem kimerült a vár falain belül ... elhagyta a várat az éjszaka során három lovaggal együtt ... és gyalogosan hat mérföldet [körülbelül 10 km – G.K.] haladt ... át a havon és jegen ... csoda volt az, ahogy [a folyón – G.K.] száraz lábbal kelt át, anélkül, hogy ruhái vizesek lettek volna ... a király őrjárata [miután felfedezték a szökést – G.K.]... mindenhol megtörte az éjszaka csendjét a harsogó trombitaszóval és kiáltásokkal ... [Matilda – G.K.] sértetlenül és óriási erőfeszítés árán elérte Wallingfordot az éjszaka alatt ... Soha nem olvastam még más nőről, akit ilyen szerencsésen megmentettek oly sok halálos ellenségétől és ilyen fenyegető veszélytől ... Arundel várából sértetlenül távozott, ellenségei sorai között; bántódás nélkül megmenekült a londoniak elől, amikor azok megtámadták őt és ... egyedül képes volt csodálatos módon megszökni a winchesteri csődületből, ahol majdnem az összes emberét levágták. És most, amikor elhagyta az ostromlott Oxfordot, a szóbeszéd szerint épen és egészségben távozott el.”

Matilda, miután Róbert gróf rátalált Wallingfordban, Devizesbe utazott tovább, melyet nem hagyott el egészen 1148-ig, amikor, féltestvére halála után, visszatért Normandiába.¹⁶⁵ A sikeresen végződő szökés új lendületet adott a Matilda ügyéért harcolóknak,¹⁶⁶ István király pedig teljesen elveszítette a reményét annak, hogy a háborút egyetlen csapással megnyerje.¹⁶⁷

Véleményem szerint az oxfordi ostrom példáján keresztül megláthatjuk azt, hogy Matilda nőként, képességei szerint hogyan tudott aktívan részt venni a háborús konfliktus éles helyzeteiben. Miután a védelmére felesküdt nemesek – valószínűleg nem mindannyian, de –

¹⁶⁴ *Gesta Stephani*, Trans.: Potter, 1976, 94-95.

¹⁶⁵ Keefe, 2004, 558; Chibnall szerint Matildát másik féltestvére, Brian kísérte el Devizesbe (Chibnall, 1991, 117).

¹⁶⁶ Bradbury, 2006, 152.

¹⁶⁷ Davis, 1967, 73.

elhagyták Oxfordot a veszélyről mit sem sejtve, úgy gondolom, hogy Matilda mellett nem maradhatott olyan jelentős számú katonai erő. A várban maradt csapatok és az ostromgyűrűn kívül rekedt, már későn visszatért főurak hadai külön-külön nem tudtak hatékonyan fellépni István ellen. A körülbelül három hónapon át tartó küzdelemben Matilda hiába várta a felmentést, még Gloucesteri Róbert sem tudta elcsalogatni a királyt Oxford alól. A készletek kimerültek, nyilvánvalóvá vált, hogy a védők nem fogják tudni sokáig tartani a várat, Matildára pedig az a sors várt, hogy István fogságába esik.

A források nem szólnak arról, hogy ki tervezte ki a szökést, de úgy gondolom: egyáltalán nem lehet kizárni azt, hogy az előkészítésben maga Matilda is részt vállalt. Úgy gondolom, hogy bármelyik nemes maradt is mellette az ostrom idején, Matilda tudhatta a legjobban, hogy hol fog újra tényleges biztonságot találni, ha a szökési kísérlet sikerrel végződik. Az Abingdonig vezető út lehetett a legveszélyesebb szakasz: jóval nagyobb volt a kockázata annak, hogy ha időben észreveszik a szökést, akkor nyomukba eredve megtalálják az akkor még gyalog menekülő szökevényeket, de ne felejtjük el, hogy az árulás lehetősége is folyamatosan fennállt. A kis településre beérve két választásuk volt: felmerült a kérdés Faringdon vagy Wallingford vára felé folytassák útjukat? A két erősség felkészültségéről nem szólnak a források, így arra kell következtetnünk, hogy – hiába volt közelebb a király seregéhez – Wallingford bizonyult az erősebb bázisnak, és úgy gondolom, nem csupán fegyverben és bizotnságot nyújtó falakban volt jobb, mint Faringdon, hanem szövetségeseiben és megbízható személyekben is. Mert hiába menekül el Matilda Oxfordból, ha nem sokkal később az árulók ugyanúgy István kezére juttattják őt.

Összességében tehát feltételezhetjük, hogy Matilda a háttérben itt, az oxfordi ostrom esetében is beleszólt az események és legfőképpen saját sorsának alakulásába. Az a tény, hogy a veszélyes utazás lebonyolítását csupán néhány, három vagy négy lovag kíséretében vállalta, alátámasztja a kortársak állításait, miszerint Matilda férfias viselkedésű és bátor nő volt. És tény, hogy ezek a tulajdonságai nemcsak kiemelték őt nőtársai közül, hanem többször meg is mentették az életét.

ÖSSZEGZÉS

Dolgozatomban célom az volt, hogy Matilda tevékenységét egy új szemszögből vizsgáljam meg. Amint azt fentebb bemutattuk és kiemeltük, a források hallgatnak arról, hogy a császárné személyesen indult volna hadba, hogy maga vezette volna az ügye mellett álló és harcoló embereket ellenségei ellen. Egy ilyen rendhagyó eseménynek bizonyára maradt volna nyoma a kortárs, illetve a közel kortárs forrásokban, még akkor is, ha az adott mű Matilda-ellenesnek nevezhető. Erről leginkább a *Gesta Stephani* tanúskodik, amikor a császárné szökésének körülményeit beszéli el: csodálattal szól Matilda cselekedetéről – mindannak ellenére, hogy a *Gesta* szerzője egyértelműen István pártján áll és elfogultan veszi védelmébe az uralkodót.

Matilda tehetsége és hozzáértése politikai szempontból vitathatatlan, ezt a szakirodalom és a források is kiemelik. Azonban császárné igen korán beláthatta: nem hagyatkozhat csupán arra, hogy a földadományokkal tartósan szolgálatába állítja a nemes családokat. A szakirodalom is rámutat, hogy az átpártolások igen gyakoriak voltak a polgárháború évei alatt, a feleket támogató személyek nyilvánvalóan saját meggazdagodásukat tekintették elsődleges szempontnak, miközben a központi királyi hatalom egyre inkább gyengült.

A forrásokból megtudhattuk, hogy Matilda egy rendkívül ambiciózus és igen férfias természetű nő volt. Azonban többek között Chibnall is kiemeli, hogy nem rendelkezett megfelelő katonai-vezetői tapasztalattal, ami miatt végül nem volt lehetősége tevékenyen részt venni a polgárháborúnak ebben a részében. Természetesnek vehetjük, hogy Matildának szüksége volt tanácsadókra, ez nem lehet kérdéses, azonban a források tanúsága szerint a császárné nem volt sem könnyen befolyásolható, sem könnyen meggyőzhető.

Legfőbb támasza, Gloucesteri Róbert, már a polgárháborút megelőzően is bizonyította rátermettségét és kivívta a tiszteletet az anglo-normann nemesség körében. Úgy gondolom, hogy Matilda féltestvére nélkül nem tudott volna ilyen mértékű ellenállást kifejezni és ilyen hosszan elnyúló küzdelmet folytatni a trón elfoglalása érdekében. Tény, hogy több erős nagyúr volt Matilda pártjában, azonban egyrészt – néhány kivételtől eltekintve – a császárnéhoz fűződő lojalitásuk végig kérdéses maradt, másrészt pedig valószínűleg nem rendelkeztek olyan tekintéllyel, mint Róbert és úgy gondolom, hogy Matilda sem bízott meg másban annyira, mint féltestvérében. Véleményem szerint a gloucesteri gróf összetartó ereje nélkül Matilda pártját az egész polgárháború ideje alatt a széthullás fenyegette volna. Külső segítséget nem kapott, férje, Geoffrey, céljai elérésében nem volt a segítségére. Anjou grófja

saját érdekeit szem előtt tartva irányított hadmozdulatokat Normandiában, a felesége felől érkezett segítségkéréseknek pedig nem tulajdonított nagy jelentőséget. Róbert személyének kulcsfontossága mellett szól az a tény is, hogy Matilda csak bátyja halála után volt kénytelen végleg elhagyni Angliát.

A dolgozatban megvizsgált három esemény forrásainak áttekintése után úgy gondolom, hogy annak lehetősége, miszerint Matilda – miközben a katonai vezetés egyértelműen Róbert kezében összpontosult – valójában beleszólhatott a katonai döntésekbe, fennáll. A szakirodalomban jelen lévő állítással, miszerint Matilda egyáltalán nem rendelkezett katonai tapasztalattal, nem értek egyet. Ő maga valójában nem vezetett csapatokat, de már a polgárháborút megelőzően találkozott példákkal, melyekből tanulhatott. Elkísérte az Itáliába vezetett hadjáratba első férjét, Henrik császárt, később pedig Normandiában, Geoffreyval együtt volt kénytelen szembenézni a helyi urak ellenállásával. A polgárháború kezdetétől pedig nyilvánvalóan napi szinten került kapcsolatba a hadászattal. Rendkívül fontos volt, hogy nem csak embereinek, hanem saját magának is tisztában kellett lennie azzal, hogy hol talál menedéket a veszély elől szükség esetén, milyen erők tartózkodnak az egyes területeken és így tovább.

Matilda korának egyik legkiemelkedőbb alakja volt. Nőként állta meg a helyét egy olyan, férfiak által uralt társadalomban, ahol női vezetőknek nem volt helye. Habár legfőbb céljában elbukott, mivel soha nem koronázták meg, nem vált Anglia uralkodónőjévé, egy életen át tartó küzdelmével elérte, hogy az anglo-normann nemesek ne feledkezzenek meg az I. Henriknek tett esküjükről. Mert ha Őt el is árulták, gyermekét, Henriket a polgárháború vége és István király halála után elfogadták uralkodójuknak. A kortársak által személyisége miatt gyakran támadott Matilda kitartása és céltudatossága révén végül győzelmet aratott, mivel fia volt az első királya annak a dinasztiának, amely közel 150 évig uralkodott Anglia felett.

FELHASZNÁLT IRODALOM ÉS FORRÁSOK

Források

Douglas, David C. (gen.ed.): *English Historical Documents Vol II, 1042-1189*, Routledge, 1981. A kötetből felhasznált források:

Anglo-Saxon Chronicle

Richard of Hexham: account of the battle of the Standard

Gesta Stephani - The Deeds of Stephen. Ed. and trans. By Potter, K. R. Oxford: Clarendon Press, 1976.

Henry of Huntingdon: *History of the English*. Trans. Forester, Thomas, A. M. (1853). <http://books.google.hu/books?id=PzIIAAAAQAAJ&printsec=frontcover&hl=hu#v=onepage&q&f=false> (2012-07-02; 18:34).

William of Malmesbury: *Chronicle of the Kings of England*, Trans.: J.A. Giles, London, 1847.

William of Newburgh: *The History of English Affairs, Book I*. <http://www.fordham.edu/halsall/basis/williamofnewburgh-one.asp#4> (by: Scott McLetchie 1999) (2012-07-02; 17:11.) Forrás: *The Church Historians of England*, Vol IV, Part II; Trans.: Stevenson, Joseph (London, Seeley's, 1861).

Szakirodalom

Bárány Attila: *A Normann hódítástól a Magna Cartáig. Anglia a Normannok és Plantagentek korában. (1066-1216)*. Attraktor, Máriabesnyő, 2011.

Bradbury, Jim: *The Routledge Companion of Medieval Warfare*. Routledge, 2006

Chibnall, Marjorie: *The Empress Matilda: Queen Consort, Queen Mother, and Lady of English*. Oxford, Blackwell, 1991.

Davis, R.H.C.: *King Stephen 1135-1154*. Longman, 1990.

Emmerson, Richard K. (ed.): *Key figures in medieval Europe. An encyclopedia*. Routledge, New York, 2006. Felhasznált szócikk:

Huffman, Joseph P.: Matilda, empress (1102-1167)

Fraser, Antonia (ed.): *The Lives of the Kings and Queens of England*. Futura Macdonald & Co., London, 1984. (31-36).

Gillingham, John: *The Early Middle Ages*; In: *The Oxford History of Britain* (Ed. Morgan, Kenneth O.) Oxford University Press, Oxford, 2001.

Given-Wilson, Chris – Curteis, Alice: *The Royal Bastards of Medieval England*. Routledge, 1984. (57-96).

Hilliam, David: *Királyok, királynék és fattyak – Ki kicsoda az angol királyság történetében*. Hajja és Fia Kiadó, 2007.

Holdsworth, C.: 'War and peace in the twelfth century: the reign of Stephen reconsidered' In: *War and Peace in the Middle Ages*, Ed. McGuire, B. P. (Copenhagen: C.A. Reitzels Forlag, 1987), 67-93.

Keefe, Thomas: England and the Angevin dominions, 1137-1204; In: *The New Cambridge Medieval History, Vol. IV, c.1024-1198, Part II*, Ed.: Luscombe, David – Riley-Smith, Jonathan, Cambridge University Press, 2004.

Rogers, Clifford J. (ed.): *The Oxford Encyclopedia of Medieval Warfare and Military Technology, Vol. I*, Oxford University Press, 2010.

Rowely, Trevor: *A normannok*. (első angol nyelvű kiadás: 1999) Hajja és Fiai Könyvkiadó, Debrecen, 2008

Szarmach, Paul E. (ed.): *Medieval England. An Encyclopedia*. Garland Publishing, Inc. 1998.
Felhasznált szócikkek:

Cambell, Miles & Powicke, Michael R.: *Armies after 1066*;

Goldy, Charlotte Newman: *Matilda (ca. 1102-1167) és Stephen (ca. 1098-1154; r. 1135-1154)*

Powicke, Michael R.: *Arms and Armor*;

Ruffolo, Lara: *William of Malmesbury*;

Saunders, Andrew D.: *Castles and Fortification*.

MELLÉKET

TÉRKÉPEK

1. térkép: A középkori Anglia területi közigazgatási rendszere

(Forrás: Középkori Egyetemes Történelem. Térképvázlatok gyűjteménye. Szerk.: Szántó Richárd; JATEPress, Szeged-Miskolc, 2007, 39.)

(Megjegyzés: ezt a térképet használtam fel a továbbiakban, külön jelölve a téma szempontjából fontos településeket)

2. térkép: A „zászlós csata” helyszíne

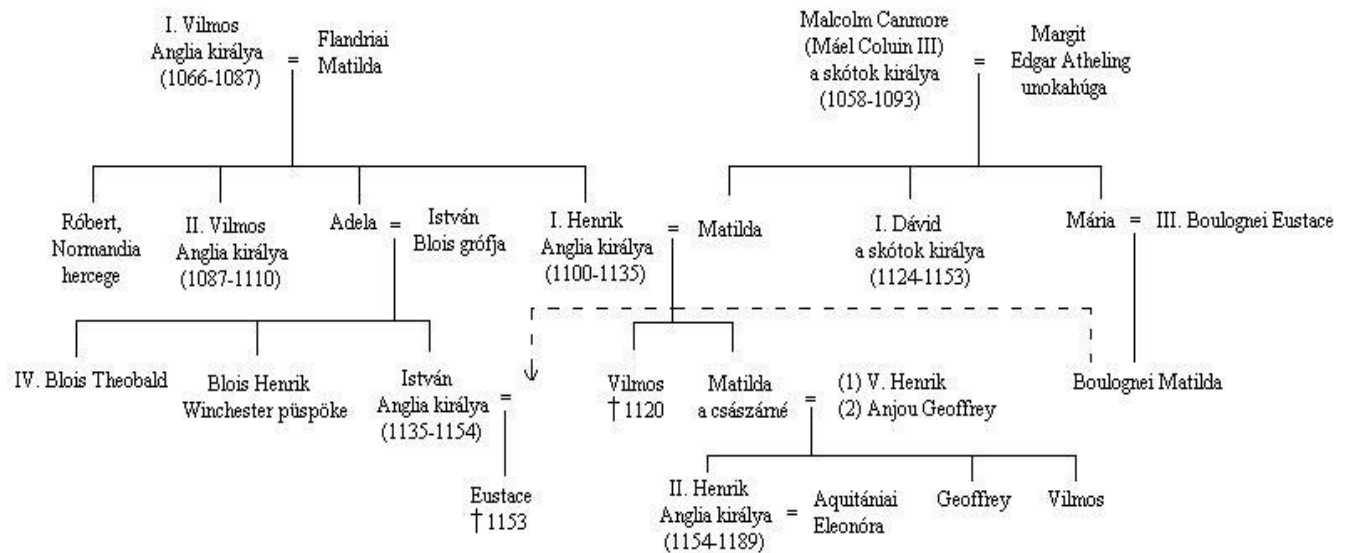

3. térkép: A lincolni ütközet

4. térkép: Oxford ostroma

GENEALÓGIAI TÁBLÁZAT

(Forrás: Chibnall, Marjorie: *The Empress Matilda: Queen Consort, Queen Mother, and Lady of English*. Oxford, Blackwell, 1991. (Genealogical Tables, Table 1, ix.).

KÉPI ÁBRÁZOLÁSOK

1. kép: Henrik, német uralkodó és Matilda
(Eredeti lelőhely: Corpus Christi College Cambridge)

(Forrás: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/e8/Matilda_jidnrichInem.jpg)

2. kép: Matilda (XV. századi ábrázolás)

(Forrás: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c3/Empress_Mathilda.png)

3. kép: Matilda pecsétje

Felirat: MATHILDIS DEI GRATIA ROMANORUM REGINE

(Eredeti lelőhely: British Library)

(Forrás: <http://www.britannia.com/history/monarchs/matilda.gif>)

4. kép: A „Fehér Hajó” katasztrófa

(Eredeti lelőhely: British Library)

(Forrás: <http://www.mondes-normands.fr/angleterre/histoires/7/zoom/pic7-6a.htm>)

5. kép: Az angolok által készített zászlótartó a „zászlós csatából”
 (Forrás: Richard Oram: *The Kings and Queens of Scotland*, Tempus Publishing Limited, The Mill, Brimscombe Port, Stroud, Gloucestershire, 2004, 9. kép.)

5. kép: A lincolni csata
 (Eredeti lelőhely: Henry of Huntingdon: *Historia Anglorum*)
 (Forrás: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/1d/BattleOf_Lincoln.jpg)

TÁRGYI EMLÉKEK

(Megjegyzés: a tárgyi emlékek képei David Nicolle: *Arms and Armour of the Crusading Era, 1050-1350. Western Europe and the Crusader States*, Greenhill Books, London, 1999 munkájából származnak.)

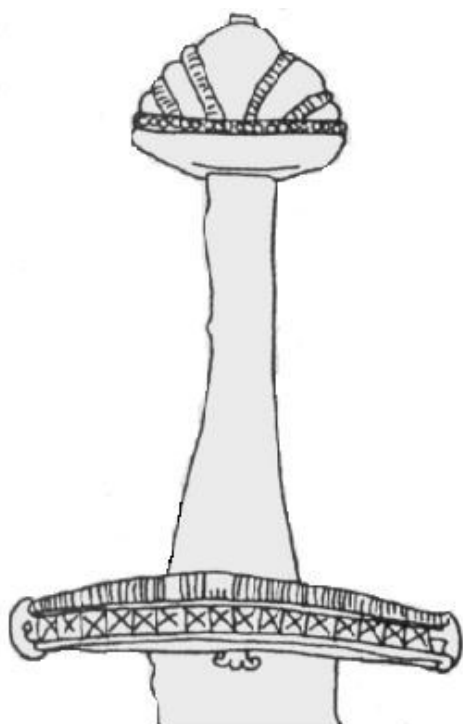
1. tárgy: Egy réz-ötvözet szetségtartó töredéke, Anglia, korai XII. század
Burrell Collection, Glasgow Museums and Art Galleries, Glasgow, Skócia.

2. tárgy: Szobrok Herefordból; Herefordshire, késő XII. század
Cloisters Museum, New York, Egyesült Államok

3. tárgy: Faragott kő
Herefordshire, 1150-55, Earddisley, Anglia

4.tárgy: Kard
Mileham, Norfolk, XI. század
Castle Museum, Norwich, Anglia

5. tárgy: Lándzsahegy
Fornham, Suffolk, XI. század
Moyse's Hall Museum, Bury St Edmunds, Anglia

